

Att tala om motstånd

– Från hjälplöst offer till aktivt subjekt

Tre artiklar om responsbaserat arbete

Göteborgs
Stad

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN

Innehåll

Inledning av Ann Hanbert	3
Förord av Allan Wade	4
ARTIKEL 1: Små handlingar i livet	11
ARTIKEL 2: Språk och våld	25
ARTIKEL 3: Att ta motstånd på allvar	47

Detta dokument har tagits fram i samarbete mellan Göteborgs Stad, Länsstyrelsen Västra Götalands Län och Unizon. Originalartiklarna är översatta av Tolkförmedling Väst, 2014.

Inledning

Jag har under många år arbetat med fokus på frågor kring brottsutsatthet, både praktiskt och på strategisk nivå. Våren 2010 fick jag genom min dåvarande arbetsplats Tryggare och Mänskligare Göteborg möjlighet att delta på ett seminarium med Allan Wade i Malmö. Allan Wade presenterade då den responsbaserade modellen för hur man talar med offer för våld och övergrepp av olika slag – ett skifte från att se offer som passiva till att se dem som aktiva subjekt.

Modellen som Allan Wade har utvecklat tillsammans med sina kollegor i Kanada handlar om förhållningssätt i socialt arbete. Men det är större än så, det handlar om ett respektfullt bemötande av människor, med en tilltro till att vi alla är kompetenta och handlingskraftiga. För mig innebar mötet med det responsbaserade arbetssättet att få en teori, en modell och ett verktyg till hur vi bör förhålla oss i mötet med klienter, medarbetare och samarbetspartner.

Det är ett hoppfullt och lustfullt sätt att se på sina medmänniskor som fokuserar på deras för-
mågor snarare än deras problem, samtidigt som den ökar förståelsen om språkets betydelse och hur vi benämner våldet. Genom att använda rätt ord kan vi undvika att skuldbelägga och istället tydliggöra vad den utsatte verkligen gjorde. Att bli medveten om hur man faktiskt agerar är ett sätt att skuldbefria sig och återfå sin värdighet som är centralt i läkande och återhämtning. Allt för ofta möts utsatta av en omgivning som tror att de medverkat till eller deltagit i att bli offer. Det är inte sant – alla gör motstånd.

Idag arbetar jag med fokus på mänskliga rättigheter. Där är Allan Wades teorier och förhållningssätt mycket användbara för att skapa förståelse för hur utsatta människor genom alla tider gjort motstånd istället för att anpassa sig till det rådande majoritetssamhället. Orsaken till att en del grupper inte inkluderas kan förstås som ett aktivt motstånd mot förtryck och kränkande behandling istället för, som vi ibland tolkar det, ett passivt offerskap.

I Göteborg har jag deltagit och arrangerat flera föreläsningar och workshops med Allan Wade, som är en inspirerande föreläsare och person. Många deltagare har frågat efter om det finns texter på svenska om den responsbaserade modellen. Idén föddes om en översättning för att fler ska kunna ta del och fördjupa sig i de metoder och det respektfulla arbete som utvecklats av Allan Wade och hans kollegor på Centre For Response-Based Practice i Kanada (<http://responsebasedpractice.com/>). I samarbete med Kompetenscentrum om brottsutsatthet, Länsstyrelsen Västra Götalands län och Unizon har denna översättning blivit möjlig. Allan Wade har skrivit ett förord och en introduktion till de tre artiklar som vi tillsammans valt att översätta. Syftet med översättningen är att sprida kunskap om den responsbaserade modellen till alla intresserade, och vi är glada för hjälp att sprida texten och länka till hemsidor.

Jag vill också rikta ett varmt tack till Allan Wade för allt stöd och det generösa bidraget med förord och introduktion till denna översättning.

Ann Hanbert

Mänskliga rättigheter/Nationella minoriteter
Stadsledningskontoret, Göteborgs Stad

Förord av Allan Wade

Det har varit en förmån och ett nöje att få arbeta med så många underbara svenska kollegor de senaste åren. Det känns alltid lika genant att svenskar i allmänhet är så bra på engelska, även om de inte själva tror det. Däremot kan jag själv inte säga något alls på svenska – utom det viktiga ordet ”fika”. Att presentera saker i Sverige är lätt för mig som arbetar på engelska, det hegemoniska språket, samtidigt som deltagarna sköter översättningsarbetet.

I samband med utbildningar ser jag hur deltagarna vänder sig till varandra för att diskutera vilken den svenska motsvarigheten till ”response” eller ”resistance” är. Ibland bryter det ut en diskussion på svenska och sedan får jag beskedet att ”ja, samma ord fungerar på svenska”.

Men alla har inte lika lätt med engelska språket och jag är därför dubbelt tacksam för att Ann Hanbert och Göteborgs Stad, Kompetenscentrum om brottsutsatthet, Länsstyrelsen Västra Götalands län och Unizon har möjliggjort en översättning till svenska av texterna i denna samling. Jag vill för mina kollegor och medförfattare Linda Coates och Cathy Richardsons räkning tacka er för att ni låtit oss dela med oss av våra tankar till fler svenska kollegor och vänner. Jag är övertygad om att vi vinner något med denna översättning – inte att något går förlorat.

De tre artiklarna i denna samling sträcker sig över tolv års tid, från 1997 till 2009. De är fristående från varandra, men samlingen visar ändå på vissa teman och tankegångar som jag gärna vill sätta in i ett sammanhang.

Praktik och forskning

För oss är samspelet mellan praktik och forskning viktigt. De tankar och metoder som vi nu kallar för en ”responsbaserad modell” har sitt ursprung i praktiskt arbete, i första hand terapi och opinionsbildning, och forskning. Växelspelet mellan terapi och forskning har i hög grad liknat den process som Baldamus kallat ”dubbel avpassning” (double-fitting). Vi undersöker frågor från ett område i ljuset av en annan och med det andra områdets språkbruk och ”avpassar” det ena till den andra och tvärtom. Det innebär att båda områden förändras under processens gång.

Vi använder oss av forskning inom olika samhällsvetenskapliga discipliner (sociologi, kulturstudier, litteraturkritik, etnografi, socialpsykologi, sociolingvistik med mera), underdiscipliner (mikroanalys, samtalsanalys, postkoloniala studier, feministisk analys, systemisk terapi, kritisk diskursanalys med mera) och yrkesområden med anknytning till dessa (socialt arbete, systemisk terapi, psykiatri, psykologi, kriminalteknik med mera). Vi använder oss även av humaniora och så vidare.

Två viktiga akademiska källor är sociologen Liz Kellys och antropologen James Scotts arbeten. Med hjälp av dessa forskare har vi fått en bredare syn på motstånd och kunnat finslipa våra intervjumetoder, bland annat språkbehandlingen och innehållet i de frågor vi ställer i terapin. Det har också hjälpt oss att klarlägga hur förövare av våld går till väga för att bryta ner motstånd. Liz Kelly rapporterade att många av de kvinnor hon intervjuat om deras motstånd senare uppgav att detta uppmuntrat dem och varit till stor hjälp. Vi drog samma slutsats i vårt terapeutiska arbete. I enlighet med det lösningsinriktade maximet ”om det fungerar, gör mer av det” började vi medvetet försöka få till stånd sådana samtal som ett sätt att hjälpa klienterna att uppnå det de önskade.

När vi började utveckla metoden fann vi emellertid att frågan om rationellt motstånd mot våld och förtryck sällan behandlades i akademiska arbeten, och nästan helt saknades i vård- och omsorgslitteraturen. Vi hämtade därför information och inspiration från samhällskritisk litteratur, självbiografier, socialrealistiska skildringar och andra litterära genrer, samt politiska essäer. Pippi Långstrump är en outtömlig källa till inspiration liksom hennes nutida motsvarighet Lisbeth Salander, för att inte tala om deras upphovs personer Astrid Lindgren och Stieg Larsson.

Ett systemiskt perspektiv och mikroperspektiv på social interaktion

”**Små handlingar i livet**”, som är den första av de tre artiklarna i den här samlingen, avspeglar mitt terapeutiska arbete med våldsoffer. Jag inleder artikeln med en kommentar av Erving Goffman, som är en av de främsta iakttagarna av socialt liv och en ”systemisk tänkare”, även om han sällan betraktas som en sådan, för att betona vårt fokus på enskilda detaljer i social interaktion under riktigt svåra omständigheter. Alfred North Whitehead sa: ”Vi tänker i allmänna kategorier, men lever i detaljer”. Om och om igen har vi funnit att de allmänna kategorier som används för att karaktärisera offer för och förövare av våld och beskriva våldshandlingar, inte har stöd på mikronivå, i de enskilda detaljerna.

En kvinna som hade blivit våldtagen av sin manliga partner säger att hon ”inte kan sätta gränser” och frågar sig varför hon ”låter det ske”. Om man undersöker den sociala interaktionen närmare blir det emellertid uppenbart att hon i själva verket sätter gränser, men att hennes partner inte respekterar dem. Hon lät det inte bara ske, utan gjorde motstånd mot våldet hela vägen. Även om hon inte kunde sätta stopp för det, så var det inte så att hon bara ”lät det ske”. De interaktionella detaljerna motsäger ofta de allmänna beskrivningarna, särskilt allmänna beskrivningar, eller abstraktioner, av brister hos offren och avsaknad av kontroll hos förövarna.

Vi är också benägna att lägga större tonvikt på social interaktion än på psykologiska abstraktioner. Beskrivningen ”hon blev riktigt arg” säger inget om handlingarna. Ändå är det handlingar som andra ser och hör och tvingas förhålla sig till, inte känslor. Det är utifrån handlingar som andra bildar sig en uppfattning om vilka de relevanta tankarna och känslorna är. Tankar och känslor är förstås viktiga och får inte negligeras, men det är bara genom att utveckla noggranna beskrivningar av tankar och känslor i specifika interaktioner som vi kan börja uppfatta dem som responser från personer som handlar i ett visst sammanhang.

Motstånd och responser:

Från ”effekternas språk” till ”responsernas språk”

I viss mån är fokuseringen på motstånd mot våld en naturlig följd av ett systemiskt och mikroanalytiskt perspektiv. Varken systemisk familjeterapi eller mikroanalys innebär emellertid i sig ett kritiskt perspektiv på maktrelationer rörande kön, ras, begåvning, klass och så vidare. Det var först genom att kombinera postkolonial och feministisk analys med ett systemiskt och mikroanalytiskt perspektiv som vi kunde börja utforska motståndet mer systematiskt, som en rutinmässig del av vårt terapeutiska arbete och som en del av vår mer generella analys av sociala relationer.

Liksom många andra terapeuter hade vi fått lära oss att tänka på hur offer berörs och påverkas av våld och förtryck. Inom den ramen är terapi en process där effekter identifieras och behandlas. I själva verket innehåller praktiskt taget varje terapeutisk modell en teori om våldets effekter och konsekvenser.

Motstånd är emellertid en respons på våld och kan inte kodas som en effekt eller en konsekvens av våld. För att förstå motståndet fann vi att man måste övergå från att identifiera effekterna och konsekvenserna av våldet till att undersöka individernas responser på det. Detta är en avgörande och till sin natur politisk förändring i praktik och teori som vi har fått ökad insikt om sedan ”Små handlingar i livet”.

Den första mer ingående diskussionen om denna skillnad finns i min avhandling ”Resistance to Interpersonal Violence: Implications for the Practice of Therapy”, som kan beställas från University of Victoria, B.C., Kanada. Jag myntade begreppen ”responsbaserad terapi” och ”responsbaserad metod” i slutet av 1990-talet för att beskriva vårt fokus på individens responser på våld och på sociala responser.

Språk och våld

Linda och jag började samarbeta runt 1991 och fann snart att vi delade vissa förmågor – att uppfatta social klass till exempel – och ett intresse för språk. Samtidigt hade Nick Todd och jag arbetat med kolonial diskursanalys för att bättre förstå hur språket användes – och fortfarande används – för att fortlöpande återupprätta en ”kolonial kod” för sociala relationer.

Vi undersökte olika fall med kolonial diskurs (europeiska statliga myndigheter, kyrkliga ämbetsmän, historiker, journalister med flera) som fanns i olika texter (museiutställningar, akademiska texter, offentliga minnesmärken, reportage i dagstidningar och radio m.m.) för att få reda på hur européernas folkmord på och administrativa herravälde över ursprungsbefolkningen i det område som idag kallas Kanada fördunklades, eller doldes helt som i historieböckerna när jag gick i gymnasiet. Det synsätt på systemisk familjeterapi som utvecklades av Imelda McCarthy och hennes kollegor och som byggde på legenden om den femte provinsen, präglade vår syn på detta ämne.

Under processens gång fann vi tydliga paralleller mellan kolonial diskurs och diskursen inom ”vård- och omsorgssektorn”, från psykiatri till socialt arbete. En vanlig stereotyp

i den koloniala diskursen är den hjältemodiga banbrytande missionären som utrustad med sin tro och med guds ord trotsar umbäranden för att undervisa och rädda vildarna och föra ut civilisationen i gränslandet. Den motsvarande stereotypen inom ”vård- och omsorgssektorn” är experten inom den psykiatriska vården (”klinikern”), som med sin begåvning och insikt och med psykiatrins fängslande språk arbetar på fältet med risk för att själv traumatiseras vid terapi och ordinationer åt sjuka.

Likheterna är emellertid djupare än så. Tillsammans med Linda Coates, som hade utvecklat distinktionen mellan ensidiga handlingar och våldshandlingar när hon analyserat språkbruket hos domare i mål som rörde fysiskt och sexualiserat våld, tillämpade vi denna analys även på andra typer av fall och texter. Linda hade jämfört domarnas språkbruk med mönster i deras domar och funnit att benägenheten att använda sig av ömsesidighetsskapande formuleringar (till exempel att beskriva våldtäkt som sex eller misshandel som en konflikt) i högre grad styrde de straff som förövarna dömdes till än brottens svårighetsgrad.

Lindas analys var till direkt hjälp i terapin. Tack vare att vi kunde tydliggöra handlingar i sitt sammanhang, med en mikroanalytisk inriktning, kunde vi tillbakavisa felaktiga beskrivningar och klarlägga ansvaret för våldshandlingar. Lindas analys har också legat till grund för en stor del av vårt aktivistarbete och vår forskning om institutionella responser på våld. ”Språk och våld”, den andra artikeln i denna samling, är i huvudsak en redovisning av det arbete om språk och våld som vi hade bedrivit fram till dess. Artikeln utgör egentligen bara en plattform för att utveckla nya och mer förfinade analyser. Kollegor har använt ”Analys av fyra diskursiva operationer” som en ram för att undersöka sambandet mellan våld och språk i andra sammanhang, som mordrättegångar (Patricia Naismith), psykologutlåtanden (Joan Carruthers), terapisaftal (Cassidy Sheehan och Sonya Dhudwal; Jeff Smith), våldsexperters webbplatser (Will Bratt) och självbiografier skrivna av vuxna som växt upp på statliga institutioner (Morgan McCarl).

På uppdrag av regeringen i North West Territories i Kanada granskade Linda och jag nyligen samtal mellan fredsdomare (domare) och kvinnor från ursprungsbefolkningen som ansökt om akut skydd på grund av att de utsatts för eller löpte risk att utsättas för våld. Vart och ett av dessa samtal utgör ett slags ”kolonialt moment”, där några av samhällets mest marginaliserade och isolerade medlemmar, oftast kvinnor från ursprungsbefolkningen, söker skydd hos några av de mest väletablerade och trygga medlemmarna i samhället, oftast män och kvinnor med europeiska rötter.

Kanada är fortfarande en kolonial nation. Analysen av den koloniala dominansen, och av motståndet mot denna dominans, är för oss en central del av varje övergripande analys av våld i Kanada, vilket innefattar våld i nära relationer och sexualiserat våld. Genom att studera språk och våld kan vi lättare undersöka de kulturella och funktionella sambanden mellan olika former av våld och institutionella responser på detta våld.

Så sent som 2008 beskrev Kanadas premiärminister Stephen Harper européernas folk-mord på ursprungsbefolkningen i det område som idag kallas Kanada som ”vårt historiska relationsproblem”. När folkvalda visar ett sådant förakt för sanningen, är det naivt att hävda att vi befinner oss i en postkolonial tid.

Att arbeta med män som har brukat våld

Parallellt med det tidiga arbetet om motstånd och om språk och våld, utvecklade Nick Todd och hans kollegor Gillian Weaver-Dunlop och Cindy Ogden vid Calgary Women's Emergency Shelter (CWES) en "responsbaserad" metod för att arbeta med män som hade brukat våld.

Män som använder våld brukar föregripa och sträva efter att bryta ner offrets motstånd och visar i samband med det en förmåga och en medvetenhet som inte kan förklaras med att de saknar kontroll eller social kompetens. Dessutom insåg Nick att såväl förövarna som offren skildras med "effekternas språk", i den meningen att våldshandlingar framställs som en effekt av inre (ilska, alkohol, stress, spänning o.s.v.) eller yttre (socialisering, sexism, arbetslöshet o.s.v.) krafter som påverkar på mannen och gör att han förlorar kontrollen. Därför betraktas våldshandlingar ofta som en effekt av någon annan kraft och inte som ett val i ett visst sammanhang.

Nick, Gillian och Cindy publicerade nyligen en lysande artikel i tidskriften "Violence Against Women". Calgary Women's Emergency Shelter har också gett ut tre publikationer som man kan få tillgång till kostnadsfritt via deras webbplats.

Sociala responser och offrets responser

Cathy Richardson anslöt sig till gruppen kring år 2000. Cathy, som är métisaktivist och familjeterapeut, höll på att avsluta sin avhandling om hur métiserna utvecklar en identitet genom att bland annat göra motstånd mot kolonialismen.

Hon inbjöd mig att delta i arbetet med att företräda familjer som försökte skydda sina barn. Som en respons till métisfamiljerna och i egenskap av aktivist verkade hon för att förbättra metoderna att skydda barnen. Cathy utvecklade senare en modell för att skydda barn där en responsbaserad praktik integrerades med ursprungsbefolkningens kulturella kunskaper och erfarenheter. Hon kallade modellen "Öar av trygghet" ("Islands of Safety") för att uppmärksamma den vackra arkipelag som vi lever i och den modell kallad "Tecken på trygghet" ("Signs of Safety") som utvecklats av Andrew Turnell och hans kollegor.

"Att ta motstånd på allvar", den senaste av de tre artiklarna i samlingen, undersöker barns reaktioner och motstånd och hur detta motstånd kan beaktas i verksamheter för att skydda barn. Artikeln bygger på det arbete som bedrivits av bland annat våra svenska kollegor Margareta Hydén och Carolina Överlien, som hävdar att barn är "sociala aktörer". Barn är inte bara vittnen, utan reagerar på och ingriper ofta för att förhindra eller undkomma våldet och för att skydda andra.

Margareta Hydén erbjöd Cathy, Linda och mig att ingå i nätverket Responses to Interpersonal Violence tillsammans med internationella forskare och praktiker som studerar sociala nätverk och institutionella responser på våld. Under 2015 kommer Palgrave-MacMillan att ge ut en bok om detta ämne som Margareta Hydén, David Gadd och jag är redaktörer för.

Även om skydd av barn är viktigt är det bara en form av social respons på våld. "Att ta motstånd på allvar" bygger delvis på en mer generell önskan från vår sida att arbeta för rättvisare och effektivare sociala responser på våld vid alla kontakter och möten, från alla sociala nätverk och myndighetskontakter. Jag tror att vi delar denna målsättning med våra svenska och andra utländska kollegor och jag hoppas att den här samlingen ska stimulera till ytterligare diskussioner och samarbete.

Under 2015 kommer vi också att sjösätta ett internationellt webbaserat initiativ, "Tell it like it is!", för att bemöta sexualiseringen av våld mot barn, i samarbete med vår svenska kollega människorättsaktivisten Susann Swärd, verksamhetschef på Rättighetsfokus. Till och med högt ansedda människorättsorganisationer som UNICEF och World Vision tenderar att blanda ihop våld mot barn med sex med barn. Det är därför inte förvånande att samma misstag är vanligt inom rättsväsende och media runt om i världen. Vi hoppas att ni ska förena er med oss på "Tell it like it is!" för att belysa och protestera mot sexualiseringen av våld mot barn.

Avslutningsvis vill jag rikta ett hjärtligt tack till Harry Korman och Jocelyn Korman, vilka jag får lägga skulden på för att de tog mig till Sverige, första gången vill jag minnas var 1998. De återkommande seminarierna vid SIKT i Malmö vilka ibland genererade begränsade eller obefintliga intäkter för Harry och Jocelyn, utgjorde ett vänskapligt och avslappnat forum för att börja presentera responsbaserade tankar för svenska kollegor. Det var Harry och Jocelyn som presenterade mig för Ann Hanbert som tog initiativet till denna översättning. Hennes insikter och generösa stöd har varit, och fortsätter att vara, till mycket stor hjälp för att ytterligare utveckla detta arbete.

Allan Wade

Familjeterapeut och forskare
Centre for Responsed-Based Practice,
Duncan, Kanada

Läs mer om Response-Based Practice och Allan Wades arbete på webbsidan <http://responsebasedpractice.com/>

SMÅ HANDLINGAR I LIVET:

Vardagligt motstånd mot våld och andra former av förtryck

Allan Wade

SAMMANFATTNING: Författaren beskriver en syn på terapi som bygger på konstaterandet att människor gör motstånd när de blir illa behandlade. Fallbeskrivningarna som presenteras är personer som har utsatts för våld och förtryck och söker terapi.

NYCKELORD: Lösningfokuserad korttidsterapi, narrativ terapi, motstånd.

Många av de personer som söker hjälp hos terapeuter har utsatts för våld eller andra former av förtryck. I den här artikeln beskriver jag en syn på terapi som konstaterar att människor gör motstånd när de blir illa behandlade. Parallellt med varje berättelse om våld och förtryck finns det alltså en berättelse med förnuftigt, kreativt och beslutsamt motstånd. Med några få viktiga undantag (t.ex. Burstow, 1992; Epston, Murray och White, 1992; Gilligan, Rogers och Tolman, 1991; Kelly, 1987) lyser det hälsosamma motståndet med sin frånvaro i den litteratur som behandlar psykoterapeutisk teori och praktik. Att jag använder uttrycket ”hälsosamt” motstånd beror bara på att jag anser att motstånd mot våld och förtryck både är ett tecken på och främjar hälsa. Jag menar inte att det skulle finnas något ”ohälsosamt” eller ”maladaptivt (dåligt anpassat) motstånd.”

Till följd av detta har många av de sätt på vilka personer spontant gör motstånd mot sexualiserade övergrepp (våldtäkt), fysiskt våld, verbala övergrepp, trakasserier, förnedring och andra former av utnyttjande, utestängning eller diskriminering antingen ignoreras eller betraktats som sjukdomstecken. Det synsätt som beskrivs här innebär i stället att man involverar personer i samtal rörande innehållet i och innebörden av deras eget motstånd. Genom denna process kan personerna komma att uppleva sig själva som starkare, mer insiktsfulla och bättre rustade för att på ett verkningsfullt sätt kunna reagera på de svårigheter som föranlett terapin.

Jag har funnit att detta synsätt kan tillämpas på män och kvinnor, barn och vuxna, som har utsatts för sexualiserade övergrepp (våldtäkt) och våld (även kvinnor som fortfarande lever med våldsamma män), olika former av kränkningar, rasism och utestängning på grund av funktionsnedsättning, sexuell läggning eller tro, samt på personer som har blivit illa behandlade av personalen vid olika inrättningar. Jag har även funnit att det, tillsammans med det synsätt som utvecklats av Alan Jenkins, kan tillämpas i arbetet med våldsamma män.

Vardagligt motstånd och antagandet om en redan befintlig förmåga

Även om det finns många viktiga skillnader har korttidsterapi, lösningsfokuserad terapi, systemisk terapi (Milan) och narrativ terapi åtminstone ett gemensamt drag, nämligen antagandet om en redan befintlig förmåga (Cecchin, 1992; de Shazer, 1985, 1988; de Shazer, Berg, Lipchik, Nunnally, Molnar, Gingerich och Weiner-Davis, 1986; White och Epston, 1990; White, 1992, 1995). Det innebär att personer som går i terapi redan besitter en inneboende förmåga att på ett verkningsfullt sätt reagera på de svårigheter som de ställs inför.

I början antog terapeuter som arbetade med tidsbegränsad och systemisk terapi att familjen genom att bryta de tankemönster och den interaktion som vidmakthåller problemet kan åstadkomma en egen lösning. Terapeuter som arbetar med lösningsfokuserad och narrativ terapi utgår från att det redan finns en befintlig förmåga och går sedan vidare genom att göra innehållet i den befintliga förmågan till ett av huvudämnena för det terapeutiska samtalet. Därifrån är steget inte långt (även om det inte är självklart) att hävda att personer också besitter en redan befintlig förmåga att göra motstånd mot våld och andra former av förtryck. I själva verket sker ett sådant motstånd hela tiden, vilket jag kommer att belysa närmare.

Det kan vid första anblicken vara svårt att identifiera motstånd mot sexualiserade övergrepp, våld mot partnern, rasism med mera, eftersom det som normalt brukar betraktas som motstånd, åtminstone i den nordamerikanska populärkulturen, bygger på en modell med kamp man-mot-man, vilket förutsätter likartade styrkeförhållanden mellan kombattanterna (Bavelas och Coates, 1990). Om en person inte kämpar emot fysiskt, anses hon inte ha gjort motstånd. Detta synsätt utesluter de flesta former av motstånd (Burstow, 1992; Kelly, 1988; Scott, 1985, 1990). Dessutom har begreppet motstånd en vedertagen betydelse inom psykoanalysen, där det syftar på människors förmodade benägenhet att bygga upp ett psykologiskt försvar mot omedvetna hot. I mer allmän betydelse används ordet för att beskriva personer som har fräckheten att avbryta terapin i förtid eller som på andra sätt vägrar att följa terapeutens råd och rekommendationer. Dessa snäva och tämligen sjukdomsinriktade innebörder av ordet har gjort det svårare att inleda en diskussion rörande hälsosamt motstånd mot våld och förtryck.

Jag hävdar här att varje psykisk eller beteendemässig handling genom vilken en person försöker blottlägga, stå emot, avvärja, hindra, förebygga, avstå från, kämpa mot, hejda, vägra att gå med på eller motsätta sig någon form av våld eller förtryck (vilket innefattar alla former av respektlöshet), eller de förutsättningar som gör sådana handlingar möjliga, kan uppfattas som en form av motstånd. (Ett antal av de verb som används i denna definition är hämtade från Concise Oxford Dictionary [1990, s. 1024], där motstånd definieras som ett försök att "1. motstå verkan eller effekten av; stå emot. 2. hindra händelseförloppet; hindra från att nå, tränga in i och så vidare. 3. avstå från 4. kämpa mot; försöka hejda; vägra att gå med på 5. motsätta sig").

Dessutom innebär varje försök att föreställa sig eller inrätta ett liv som bygger på respekt och jämlikhet, för en själv eller andra, vilket innefattar försök att gottgöra den skada som orsakats genom våld eller andra former av förtryck, en faktisk form av motstånd. Denna definition är endast tänkt som en referenspunkt, eftersom det endast i samråd med den person som deltar i terapin kan fastställas i vilken mån specifika reaktioner på våld eller förtryck kan betraktas som former av motstånd och vad förekomsten av ett sådant motstånd kan innebära. (En närmare beskrivning av samtalsmetoder som jag har funnit användbara då man bygger upp berättelser om motstånd faller utanför ramen för denna artikel. Jag använder mig av en rad olika metoder som förknippas med tidsbegränsad, systemisk [det vill säga den sena Boscolo och Cecchin], lösningsfokuserad och narrativ terapi. I allmänhet ber jag personerna att beskriva hur de responderat på våldet och inte hur de har påverkats av det. Jag anser att det är viktigt att skilja mellan responser och effekter, vilket även bör avspeglas i de frågor som ställs. Frågor som framkallar beskrivningar av de mest subtila aspekterna av psykiska och beteendemässiga responser på mikronivå är särskilt användbara. Jag betraktar detta som en process där psykiska och beteendemässiga responser sätts in i ett nytt sammanhang, vilket innefattar negativa effekter och försök att förstå deras situationsbetingade ”logik” ur offrets perspektiv.)

Här följer nu en berättelse om Joannes motstånd mot våld riktat mot hennes mamma, hennes bröder och henne själv. (Joanne är ett fingerat namn. Katie och Pam ville att jag skulle använda deras riktiga namn).

Joannes berättelse

Joanne (23) började gå i terapi för att hon kände sig ledsen och oroad över sig själv. Hon hade fått diagnosen klinisk depression av en psykiatriker och diagnosen agorafobi (torgskräck) och depression av en annan. Båda hade rekommenderat medicinering, vilket hon avböjde. Det som mest bekymrade Joanne var att hon inte ”kom vidare” i livet. Hon nämnde att hon inte hade någon klar uppfattning om vad hon ville göra i framtiden och att hon hade uteblivit från flera anställningsintervjuer på grund av att hon var rädd för att gå ut. Hon verkade också vara generad över att hon bodde kvar hemma med sin mamma, sin pappa och en storebror.

Vi träffades två gånger och Joanne beskrev vissa förbättringar som för henne framstod tämligen begränsade. Vid det tredje samtalet råkade jag fråga Joanne om vem som skulle sakna henne mest om hon skulle flytta hemifrån. Hon svarade att hennes mamma skulle sakna henne, eftersom hon (Joanne) var den enda som kunde ”hantera” pappan. Joannes pappa hade brukat fysiskt och verbalt våld mot hennes mamma och mot henne själv och hennes bröder så länge hon kunde minnas. Han slog eller knuffade hennes mamma med jämna mellanrum, skrek ofta åt henne och hötte med näven, gjorde rasistiska uttalanden, var oförutsägbar, spenderade en stor del av familjens inkomst på alkohol och hotade och terroriserade alla i familjen.

När Joanne beskrev sin pappas våldsamma beteende ställde jag ett antal frågor om hur hon hade responderat, både psykiskt och beteendemässigt, när beteendet inträffade och vid senare tidpunkter i livet. Joanne berättade för mig att hon hade gått emellan sin

mamma och sin pappa många gånger. En gång när hon var liten hade hon hindrat sin pappa från att knuffa ner mamman för en trappa genom att klamra sig fast hårt vid mammas ben. Hon och hennes bröder skapade ett gömställe i källaren dit de kunde ta sin tillflykt med sin mamma när pappan kom hem full. Hon skrek åt honom att ”hålla tyst och lämna henne i fred”. Hon avledde hans uppmärksamhet. Hon försökte ”få honom att lugna ner sig”. Hon uppmanade honom att ”söka hjälp”. Hon uppmanade honom att flytta därifrån. Hon undvek honom genom att inte svara om han frågade något eller när han hälsade, hon såg åt ett annat håll, hon gick ut ur rummet när han kom in, hon lät honom inte ta del av familjens planer, hon vägrade att åka någonstans tillsammans med honom och så vidare. Hon vägrade att ge honom godnattpussar. Hon blev sarkastisk. En gång när han var på väg att slå henne sa hon ”slå då, din tönt”. Efter det slog han henne aldrig mer. Joanne uppmanade också sin mamma att ringa polisen och att gå hemifrån.

När Joanne blev äldre blev hon mer öppet trotsig och beskyddande gentemot sin mamma och sina bröder. Hon hällde ut alkohol i vasken, ibland i pappans åsyn. Hon sa åt hans fulla vänner att ”dra åt helvete”. Hon ringde polisen. Hon svor åt honom och kallade honom olika saker. Hon hittade anledningar att hålla sig borta från hemmet. Hon vägrade en gång att stå bredvid sin pappa när familjen skulle bli fotograferad. Hon vägrade också medvetet att göra som hennes pappa sa och gjorde nästan instinktivt sådant som han uppmanat henne att inte göra (t.ex. att tatuera sig). Under en tid vägrade Joanne även att underordna sig sin mamma. Hon skaffade sig kompisar som inte passade in i hennes föräldrars åsikter om vilka hon borde umgås med. Hon förkastade också auktoriteter som behandlade henne som en problematisk person, särskilt lärare som uttalade sig om hennes karaktär utan att veta hur hon hade det därhemma.

Jag ställde därefter ett antal frågor till Joanne som jag hoppades skulle göra det möjligt för henne att formulera sina åsikter och värderingar och de åtaganden hon hade gjort som reaktion på pappans våldsamma beteende. Ett exempel: ”Med tanke på dina uppväxtförhållanden och allt det du fick uppleva och bevittna som barn, vad fattade du för beslut om vilken sorts människa du ville vara?” Joanne förklarade utförligt för mig att det var mycket viktigt för henne att människor behandlades med respekt och hon beskrev hur respektfullt hon brukade behandla andra (till och med sin pappa, när han betedde sig vettigt). Hon hade blivit en ivrig antirasist. Hon hade mycket kul ihop med sina syskonbarn och brukade alltid lyssna på dem. Jag fick också veta att Joanne gillade att avslöja fusk och genomsåda svepskäl, bryta mot godtyckliga restriktioner av alla slag och överlag göra och tänka som hon själv ville och inte som hon blev tillsagd. Vi pratade skämtsamt om alla fördelar det innebär att bete sig problematiskt. Vi pratade även om det medlidande som Joanne fortfarande kände med sin pappa.

Jag sa då till Joanne att många av de sätt på vilka hon responderat på sin pappa för mig framstod som olika sätt att göra motstånd eller kämpa emot, i ordens bästa bemärkelse. Hon höll med, men sa samtidigt att hon aldrig hade sett det så tidigare. Hon hade diskuterat sin pappas beteende med båda psykiatrikerna och i den samtalsgrupp som hon gått i ett flertal veckor, men de olika sätt på vilka hon hade motsatt sig hans övergrepp kom aldrig upp till diskussion. Joanne sa att hon genom att prata om hur hon gjort motstånd hade förstått att hon var ”mycket starkare” än vad hon tidigare hade trott, och hon föreställde sig att insikten om att hon hade gjort motstånd skulle kunna vara till stor hjälp.

När vi träffades igen två veckor senare uppgav Joanne att hon fått mycket bättre aptit och sov mycket bättre, att hon kunde koncentrera sig och minnas saker ordentligt och att hon kände sig mycket mer självsäker och optimistisk. Hon hade gått ut regelbundet och kontaktat en potentiell arbetsgivare angående en anställning (som hon senare fick). Som svar på vissa frågor Joanne fick om hur hon hade klarat av att göra de här sakerna, uppgav hon att ju mer hon tänkte på hur hon hade hanterat sin pappas våld desto mer insåg hon att hon nog kunde hantera alla möjliga slags situationer. Hon kände att hon ”kom vidare” i livet. Vi träffades två gånger till under en tremånadersperiod. Det fanns då inga ytterligare tecken på depression eller agorafobi.

Vad som utmärker spontant personligt motstånd

Joannes handlingar är exempel på ett antal av de drag som utmärker många former av personligt motstånd. För det första var hennes handlingar spontana och betingade av omständigheterna, i den meningen att de inte på något sätt var beordrade eller ålagda. Hon reagerade bara på sin pappas kränkande handlingar, på eget initiativ, genom att göra sitt bästa för att skydda sig själv och andra, sätta stopp för handlingarna och inrätta ett eget liv vid sidan om. Hon utnyttjade dagligen olika tillfällen att strunta i hans råd eller befallningar, säga emot honom och avslöja hans svaga sidor.

För det andra visade hon med sina handlingar prov på en förbluffande klokhet. Även om hennes motstånd ofta var subtilt och dolt, också när hon direkt trotsade sin pappa, gjorde hon det på ett sådant sätt att det minskade risken för ytterligare skada. För det tredje var hon ytterst beslutsam. Trots den fruktansvärda smärtan, förvirringen, rädslan och isoleringen fortsatte hon att göra motstånd mot våldet och att eftersträva ett helt annat slags liv. För det fjärde byggde hennes handlingar inte på några förväntningar om omedelbar framgång. Hon hade inte direkt någon anledning att förvänta sig att pappans beteende skulle ändras, men trots det fortsatte hon att göra motstånd. I själva verket blev hon alltmer beslutsam med tiden. Avslutningsvis var Joannes motstånd konsekvent och fortlöpande, i den meningen att hon inte bara gjorde motstånd när pappan var våldsam eller oförsämd. I stället underminerade hon successivt hans ställning som familjens auktoritet och protesterade mot hans orimliga uppfattningar om vad han hade rätt till.

Förhållandet mellan förtryck och motstånd

Exakt vilka former motståndet tar sig beror på den unika kombination av faror och möjligheter som föreligger i en viss situation. Innan det går att bedöma huruvida särskilda handlingar kan utgöra former av motstånd i den situation där de inträffar, krävs en allmän kunskap om förhållandet mellan förtryck och motstånd, vilket jag nu ska komma in på. Följande etiopiska ordspråk återfinns på första raden i James Scotts (1990) bok *Domination and the Arts of Resistance*: ”När herremannen passerar bugar sig den kloka bonden djupt och släpper en fis i tysthet”. Detta ordspråk uttrycker en viktig sanning om motståndets natur och hur det förhåller sig till förtryck. Personer som begår våldshandlingar och utövar förtryck kan normalt förväntas undertrycka alla upplevda utmaningar mot deras auktoritet, ofta med en grymhet som vida överstiger den ursprungliga kränkningen.

Detta är väl känt, men diskuteras sällan. En anställd som har blivit illa behandlad av en överordnad vet att minsta missnöjesyttring kan leda till avsked, en negativ prestationsbedömning eller andra hinder för att bli befordrad. En kvinna som har blivit utsatt för våld av sin man kan på grund av sina bistra erfarenheter förutse att ett försök att lämna honom sannolikt kommer att bemötas med hot eller extremt våld. Barn som blir utsatta för sexuella övergrepp blir intalade att de kommer att bli bortstötta av de människor som älskar dem, nedvärderade av andra eller skadade av förövaren om de avslöjar övergreppen. Många personer som är intagna på psykiatriska vårdinrättningar vet att en protest mot hur de blir behandlade, särskilt om den uttrycks på ett känslösamt sätt, sannolikt kommer att tolkas som ytterligare ett sjukdomstecken. Personer som utsätts för våld och andra former av förtryck lever alltså under ett högst reellt hot om repressalier för varje försök att hävda sin egen vilja. Därför är öppet trots den minst vanliga formen av motstånd (Scott, 1985, 1990).

Ordspråket visar också på det slags taktiska medvetenhet som är uppenbar i många former av motstånd. Liksom den kloka bonden blir människor som tvingas leva under sträng kontroll med ett ständigt hot om repressalier, till exempel kvinnor som blir utsatta för våld av sina män, barn som blir utsatta för sexuella övergrepp och anställda som blir trakasserade på arbetsplatsen av nödvändighet bra på olika sätt att ”spela med”, ”bre på”, ”säga till honom det han vill höra” eller ”vilseleda honom”, i stället för, eller ibland i kombination med, mer öppna former av motstånd.

En kvinna jag träffade berättade till exempel att hon gjorde upp köplistor i huvudet medan hennes man hade sex ”på” henne. (Jag skulle normalt inte kalla en sådan aktivitet för ”sex”, eftersom det var uppenbart att den inte var vidare ömsesidig. Kvinnan som berättade om det här beskrev det som sex och det var därför jag använde det ordet.) En annan kvinna spelade med när hennes våldsamma man påstod att hon var galen (för att hon så ofta var arg på honom) och hon lyckades till och med övertyga honom om att hon borde få elchocksbehandling för att slå ut hjärnans centrum för ilska. En sådan taktik, vilken oundvikligen innehåller inslag av list, skapar ett slags barriär för kränkta personer, bakom vilken de kan dölja och skydda sina verkliga tankar och avsikter (Scott, 1990).

I de mest extrema fallen av våld, där offret har starka skäl att tro att hon kommer att bli dödad eller allvarligt skadad om hon sätter sig till motvärn det allra minsta, kan den enda möjligheten att bjuda motstånd vara att göra det i hemlighet i tankarna. Stephenson (1992) beskrev till exempel hur en person som utsattes för tortyr av politiska skäl, som fick sina knogar krossade med en hammare en efter en och som blev slagen varje gång han uttryckte smärta eller ilska, gjorde motstånd genom att i tankarna leka komplicerade matematiska lekar. Pam, en kvinna vars kommentarer om motstånd citeras längre fram i denna artikel, beskrev hur hon i sina tankar svävade upp bakom örat på en blå elefant varje gång hennes pappa förgrep sig sexuellt på henne. En annan kvinna sa att ”jag visste att han kunde ta min kropp, men han fick aldrig tag på mig”, när hon drog sig till minnes hur hon i tankarna gjort motstånd mot pappans sexuella övergrepp. (Dessa och andra liknande fantasier kallas ofta för dissociation, vilket betyder bristande association. Jag anser att det är en olycklig och vilseledande beskrivning av dessa handlingar, efter-

som de ofta innefattar skapande av fantasifulle associationer som i högsta grad kan vara livräddande.)

Dessutom uppger många människor att de har genomtänkta samtal med förövaren i fantasin, där de uttrycker ilska, faller dräpande repliker, slagfärdigt argumenterar emot honom och överhuvudtaget ”sätter honom på plats”. Med detta menar jag inte att motståndet alltid tar sig sådana indirekta eller dolda former. De flesta former av motstånd ligger i själva verket någonstans mellan ytterligheterna öppet trots å ena sidan och helt dolda aktiviteter å den andra. Det är också viktigt att inte romantisera sådana former av motstånd eller att överdriva deras förmåga att förhindra våld. Det är förtvivalade handlingar av personer som är oerhört plågade, rädda och isolerade och de kan inte ersätta ett liv präglad av jämlikhet och respekt. Att erkänna ett sådant motstånd innebär emellertid inte på något sätt att man inte kan förstå och erkänna den skada som våld och förtryck ger upphov till. Jag anser att det är oerhört viktigt att visa att personer fortsätter att göra motstånd, på ett förnuftigt och kreativt sätt och med en häpnadsväckande beslutsamhet, även när de utsätts för de mest extrema former av våld.

En av de viktigaste studierna om motstånd är enligt min uppfattning Erving Goffmans utomordentliga bok *Asylums* (1961). (Goffman använder inte ordet motstånd.) Förutom en mycket omfattande genomgång av hur personer responderar då de tvingas underkasta sig eller blir illa behandlade i ojämlika maktförhållanden, innehåller hans studie hur psykiatripatienter responderade på olika angrepp på deras värdighet. Det fanns bland annat en förväntan att de skulle delta flitigt i ålagda aktiviteter med anknytning till deras behandling och institutionens organisation.

Goffman konstaterade att patienterna hittade ett antal sätt att underminera personalens förväntningar och påverka förhållandena i det dagliga livet. Till exempel ”nöjde de sig med” att använda sjukhusets material på andra sätt än de avsedda och ”bearbetade systemet” genom att simulera sjukdom, sno åt sig extra mat och selektivt medverka i terapi-sessioner och andra arrangemang för att få sin belöning (t.ex. cigaretter) eller träffa vänner. De hittade även på en rad metoder för att undvika övervakning och tillskansa sig pengar.

Goffman beskrev även ett antal sätt på vilka patienterna uttryckte sitt missnöje, till exempel genom att hänle, stirra, grabba tag, fuska, använda olika former av rituell olydnad, parodiera (t.ex. skatta hysteriskt åt personalens halvdåliga skämt) och använda andra former av överdriven medgörlighet. Med sin karakteristiska förmåga att återge detaljer konstaterade Goffman följande:

Det finns ett särskilt förhållningssätt som man kan inta gentemot en främmande auktoritet. Där kombineras stramhet, värdighet och kyla i en speciell blandning som inte är tillräckligt oförsämd för att leda till omedelbar bestraffning, men man visar ändå att man är herre över sig själv. Eftersom denna kommunikation sker med hjälp av kroppshållning och ansiktsuttryck, kan den alltid frambringas var patienten än befinner sig (s. 318).

Han konstaterade också att ”inåtvänd tystnad” ofta förekom som en standardreaktion mot personalen. Högst motvilligt gick personalen med på att behandla denna respons som ett tecken på psykisk sjukdom och inte ett uttryck för trots.

Avslutningsvis gjorde Goffman följande påpekande i samband med sin diskussion om hur ”pedantiska idealister” lyckas undvika att samarbeta med auktoriteter: *”Extrema situationer ger oss upplysningar, inte i första hand om de mer storartade formerna av lojalitet och svek utan om de små handlingarna i livet* (1961, s. 181; min kursivering).

Skärpan i detta uttryck, små handlingar i livet, som så träffande fångar andan bakom och beskaffenheten hos många former av motstånd, beror delvis på att ordet små används på ett sätt som samtidigt är bokstavligt och ironiskt. Det stämmer att motståndshandlingar ofta är ganska små i bokstavlig mening, eftersom de består av subtila och hastiga kommunikativa beteenden på mikronivå. Parodier, lögner, inbunden tystnad, låtsad okunnighet, illa dolt förakt, mummel eller en trovärdigt utförd vördnadsfull bugning åstadkoms i socialt hänseende genom en noggrann kontroll av de mest subtila aspekterna av personligt beteende. Under förhållanden där det råder sträng kontroll blir de normala kommunikationsverktygen i vardagen till viktiga redskap för att uttrycka motstånd. (Därför anser jag att det kan vara till hjälp att be personer att beskriva vilket ansiktsuttryck, röstläge, hållning med mera som de haft då reagerat mot att bli illa behandlade. Sådana frågor framkallar ofta en beskrivning av ett dolt eller indirekt uttryck för protest.)

I ett helt annat avseende utgör emellertid uttrycket en självmotsägelse. I ett sammanhang med våld eller förtryck, där varje försök till självhävdelse kan resultera i brutala repressalier, finns det inte något sådant som ”små” handlingar i livet. Alla motståndshandlingar är till sin natur djupt betydelsefulla under sådana förhållanden, oavsett vad de kan tyckas ha resulterat i. Även om det kan förefalla som att den kloka bonden inte uppnådde så mycket, kan man vid en närmare granskning konstatera att han i sin taktik använde sig av en av de mest förtretliga osäkerhetsfaktorer som personer i maktställning kan ställas inför, särskilt om de utövar sin makt genom att ingjuta skräck. Just på grund av att ett uttryck för vördnad vanligtvis är vad som förväntas och att en vägran att visa vördnad betraktas som en förolämpning, för att inte säga trots, får makthavaren i praktiken inte någon tillförlitlig information om den underlydandes verkliga avsikter eller uppfattningar. Med sin integritet i behåll kan den kloka bonden vända på innebörden av bugningen.

Samtidigt som den håller skenet uppe uttrycker den inte längre hans respekt eller bekräftar hans frivilliga underkastelse. Han omvandlar den i stället till en fasad som både döljer hans förakt och gör det möjligt att uttrycka det i tysthet. På så sätt behåller han sin värdighet (det vill säga sin ställning som en människa med samma värde som herremannen) just i den stund då han förväntades ge upp den. Den tillfredsställelse herremannen kan ha upplevt av bondens bugning är högst ytlig jämfört med den som bonden upplevde. (Att fisa i herremannens närvaro kan till och med för bonden ha inneburit en fördjupad version av den flyktiga glädje som förbjudna och särskilt barnsliga handlingar kan skänka – i synnerhet sådana som involverar kroppsfunktioner – då de begås i närvaro av ett hedervärt sällskap.) Dessutom kan handlingar som i sig kan tyckas obetydliga ligga

till grund för mer verkningfulla handlingar, vilket är uppenbart i följande uttalande där en kvinna beskriver en av sina reaktioner på incest:

Jag minns den första gången då jag fattade detta viktiga beslut. Beslutet i sig skrämde mig nästa lika mycket som att befinna mig i närheten av honom. Jag minns att jag stod bakom honom efter att jag hade fattat beslutet och att jag räckte ut tungan. Naturligtvis kom han på mig (skratt). Men han gjorde inte så mycket åt det och då tänkte jag "vad bra" och det var så det började. (Kelly, 1988, s. 174-175).

Detta exempel på motstånd är ett av många som samlades in av Liz Kelly (1988), en feministisk forskare från England som undersökte hur 60 kvinnor överlevde, hantade och gjorde motstånd mot våldtäkt, incest och sexuella övergrepp och våld från sin partner. (Kelly gör skillnad mellan att hantera, överleva och göra motstånd. Jag anser visserligen att det är en lysande bok, men jag ser inte en sådan tydlig skillnad mellan dessa kategorier. Jag anser att uttrycken överlevnadsförmåga och copingstrategier ofta används för att beteckna handlingar som snarare borde betecknas som olika former av motstånd.)

Även om Kelly använder en mer begränsad definition av begreppet motstånd än den som jag förespråkar här, fann hon att mer än hälften av kvinnorna hon intervjuat hade gjort motstånd mot incest ända från början och att alla kvinnorna hade gjort motstånd mot våldtäkt då den begicks. Ett av de intressantaste och mest oväntade resultaten av Kellys studie var att många av kvinnorna uppgav att de på något sätt mådde bättre efter Kellys intervju. En av kvinnorna uppgav följande:

Vad som gick upp för mig var att ... det verkar som att jag under hela mitt liv har försökt att passa in i den här formen och alla problem som jag har haft har berott på att jag har protesterat mot den. Men när jag nu vet vad det var jag protesterade mot ... bara motstånd (suckar) ... och jag känner mig så arg över att jag inte har insett det förrän nu (s. 184).

Den här kvinnan uttryckte hur viktigt det var för henne att få bekräftat att hon i själva verket hade gjort motstånd mot övergreppen.

Bonnie Burstow (1992), en kanadensisk antipsykiatriaktivist och radikal feministisk terapeut, menade att kvinnors olika former av motstånd mot mäns våld kan placeras in på en skala. (Dessa beteckningar – antipsykiatriaktivist och radikal feministisk terapeut – är de som Burstow själv föredrar.) I ena änden av skalan finns enskilda handlingar som inte hindrar våldet eller förändrar sakernas tillstånd, men som ändå visar den enkla om än avgörande medvetenheten om att man har blivit respektlöst behandlad. I andra änden av skalan finns kollektiva handlingar som bygger på en kritisk medvetenhet om att våldet utövats genom patriarkala maktförhållanden. Burstow hävdar att den ortodoxa psykiatrien är en patriarkal och till sitt väsen förtryckande institution som sjukförklarar många former av kvinnors motstånd mot mäns våld, vilket framgår tydligt i följande stycke.

Vissa kvinnors handlingar är begränsade, individuella och på gränsen till resignerade,

men även här finns en kärna av motstånd som är stark och meningsfull. I den här kategorin hittar vi hemmafrun som slutar städa och bara blir sittande, olycklig och ”oförmögen” att göra något. Förr i tiden skulle psykiatriken ha sagt att hon hade fått ett nervsammanbrott. I dag skulle den säga att hon är ”kroniskt deprimerad”. Dessa diagnoser är inte direkt felaktiga men förfärligt begränsade. Hon är uppenbarligen ”dödstrött” på alla ändlösa monotona hushållssysslor som hon förväntas utföra som kvinna ... hon ”står inte ut längre” och hennes innersta väsen gör uppror ... [vilket] i viss mån innebär ”... inte tänker finna sig i det längre”. Även om hennes vägran inte sker på ett reflekterande plan och den bara utgör en dimension av det som händer, går den här kvinnan i strejk på sitt eget sätt. Kvinnor som alltid har huvudvärk strejkar också (1992, s. 16).

En av de viktigaste aspekterna av Burstows arbete är enligt min uppfattning att hon uppmärksammade de ”begynnande”, ditills oartikulerade, insikter som underförstått finns även i de minst synliga, mest modesta och mest förtvivalade formerna av motstånd. Även om hon menar att kollektivt motstånd genom kritisk medvetenhet bör vara ett mål för kvinnor, avvisar hon, till skillnad från vissa teoretiker som förespråkar medvetandegörande som en metod för att stärka den egna förmågan (t.ex. Moreau, 1990; Carniol, 1992), uppfattningen att ett ”sant”, ”verkligt” eller ”hälsosamt” motstånd bara är möjligt om man först har uppnått en kritisk medvetenhet. Motståndets, protestens och motarbetandets språk är även en viktig del av den narrativa metoden. (White, 1992, 1995; White och Epston, 1990). Här används det emellertid i en ganska vid mening. Barn och familjer kan till exempel ledas in i ett samtal om sitt motstånd mot ”smygande bajskorven”, ”krångel” eller något annat externaliserat problem som beskrivs som att det tynger familjen.

När det gäller behandling av svårigheter med anknytning till våld och andra former av förtryck, tycks motståndets språk användas på två helt olika sätt. Vissa praktiker (t.ex. Kamsler, 1990) inriktar sig i första hand på motståndet mot effekterna av övergreppet. Andra, som Durrant och Kowalski (1990), vilka arbetar utifrån ett mer lösningsinriktat perspektiv, inriktar sig i första hand på att använda sig av undantagen från dessa effekter. Vart och ett av dessa synsätt betonar vikten av att hjälpa personerna att se den styrka och de resurser som de redan har sedan tidigare. De tar emellertid inte upp i vilken omfattning personerna har gjort motstånd mot våldet eller förtrycket i sig. (De distinktioner som jag har föreslagit mellan dessa två metoder avspeglas såvitt jag vet inte i litteraturen om narrativ terapi. Inte heller avspeglas distinktionen mellan effekter och responser eller den närbesläktade distinktionen mellan motstånd mot våldet i sig och motstånd mot våldets effekter.)

Den andra metoden, som jag anser skiljer sig avsevärt från den första, tycks vara mer inriktad på att erkänna motståndet mot övergreppet i sig, vilket framgår tydligt av följande utdrag ur ett brev som David Epston skrivit till en kvinna vid namn Rose:

Från början hade du en livskraft som vägrade att ge vika och underkasta sig hans makt. Du fick betala dyrt för din talförhet ... Trots det vägrade du att förneka dig själv ... Trots din pappas försök att radera ut dig, satte du dig skoningslöst upp mot honom. Någon särskild lärdom måste ha talat om för dig att det var han som var elak och inte du ... Jag anser att din överlevnadsinstinkt är din livskraft, en kraft som

aldrig underordnade sig din pappas bestraffningar och hänsynslöshet (Epston, White och Murray, 1992, s. 103).

Oavsett vad som kan ha inträffat under samtalet (vilket inte beskrivs i artikeln) framgår det klart av brevet att Rose gjort motstånd mot övergreppet i sig och inte mot dess effekter, även om hennes konkreta handlingar inte beskrivs. Följande redogörelse visar hur Katie gjorde motstånd som en reaktion på att hon utsatts för sexuella övergrepp av sin pappa:

Katies berättelse

Katie sökte hjälp hos mig för äktenskapsproblem, nedstämdhet, sömnproblem och oro över att hon inte tog hand om sina barn ordentligt. Hon förknippade dessa problem med att hon hade blivit utsatt för sexuella övergrepp av sin pappa och två farbröder under 10 års tid, när hon var mellan 5 och 15 år.

Eftersom Katie hade gått i individuell terapi och gruppterapi tidigare bad jag henne att beskriva på vilket sätt det hade hjälpt henne. Hon berättade att det kändes bra att få träffa andra kvinnor som hade gått igenom "samma sak". Jag frågade sedan Katie vad hon hade fått reda på om sig själv. Katie svarade att hon hade fått reda på att hon hade svårt att sätta gränser, dåligt självförtroende och inte var tillräckligt bestämd. Hon hade också fått reda på att hon hade en benägenhet att upprepa sin mammas passiva förhållningssätt till män. När jag fick höra dessa beskrivningar frågade jag Katie om hon även hade fått möjlighet att prata om hur hon hade gjort motstånd mot sin pappas och sina farbröders övergrepp. Eftersom hon visade ett visst intresse för att få veta mer om vad jag menade med detta, frågade jag henne om jag fick ställa några frågor om hur hon hade responderat på det som hennes pappa och farbröder hade gjort. Hon gick med på det.

För att inte komma för nära in på hur övergreppen hade skett, vilket jag trodde kunde göra henne upprörd, frågade jag Katie hur hennes relation till pappan hade förändrats efter att han börjat utsätta henne för övergrepp. Som svar på denna och liknande frågor uppgav Katie att hon började hålla sig undan från honom, tillbringade mindre tid i hemmet, försökte berätta för sin farmor, slutade kalla honom "pappa", hemlighöll saker, vägrade att samarbeta eller att åka med honom till olika ställen, intalade sig själv att hon skulle bli en bra mamma och alltid skydda sina barn, tog kamrater i försvar, tog strid med orättvisa lärare och till sist avslöjade övergreppen trots starka påtryckningar från anhöriga. Katie höll villigt med om att detta var olika sätt att motarbeta eller motsätta sig pappans och farbrödernas övergrepp. Hon höll också med om att sådana handlingar definitivt inte begås av en person som har dåligt självförtroende, är obestämd eller förhåller sig passiv till män.

Jag frågade då Katie hur det kändes att äntligen ha erkänt vilket motstånd hon hade bjudit. Hon svarade: "Det känns som om jag skulle klara att lyfta hela min jävla bil". Katie började i det här läget att dra sig till minnes ett antal andra sätt som hon hade gjort motstånd på och hon gick med på att skriva ned dem. Här följer ett utdrag:

Det hände att jag grät och puttade undan hans (pappans) hand och sa åt honom att

sluta ... Det gick så långt att jag inte gick hem om bilen stod parkerad utanför eller att jag lekte ute tills min mamma och min storasyster kom hem ... Jag minns att jag sov med kläderna på, det var min trygghet ett tag när de försökte ge sig på mig. När de knäppt upp och dragit ner mina byxor och sedan höll på med sina egna hann jag få på mig mina igen ... Jag sov på mage och låg alldeles stilla. Om mina föräldrar hade fyllefest där hemma la jag mig ovanpå min lillasysters täcke i sängen så att de inte skulle kunna göra henne illa. Om de måste tillfredsställa sig så ville jag hellre att det skulle vara jag än hon ... Varje gång de hade fest sov jag med kläderna på och ibland [hade jag] en kniv i dörrkarmen eller under kudden ... När jag var 15 började jag hänga på barer. När männen började intressera sig för mig så kändes det bra, men jag visste samtidigt vad de var ute efter. Jag brukade tacka ja till drinkar först, kåta upp dem och sedan säga åt dem att dra. De brukade kalla mig för en jävla retsticka. Jag brukade svara ”ja, det är jag riktigt bra på” ... Efter att jag sett min storasyster bli sönderslagen lovade jag mig själv att jag aldrig skulle låta någon man göra så mot mig, så jag sa åt min [första] man att dra och sedan tog det slut med honom.

Katie drog slutsatsen att ”jag kan tala om vad jag tycker och jag håller inte tyst. Jag kan säga till min man och andra vad jag känner utan att känna skuld för det. Jag kommer alltid att fortsätta att gå vidare” (Katie, 1993).

Slutsats: Att tala om motstånd

Ett av de starkaste bevisen för att det finns ett vardagligt motstånd som är av stor betydelse är de målmedvetna ansträngningar som de som utövar våld och förtryck gör för att dölja eller hemlighålla det. I själva verket förutsätter det fysiska och resonerande strategier som används vid praktiskt taget alla former av dominans i sig att det finns ett beslutsamt motstånd. Våldsamma män försöker hemlighålla partners motstånd genom att begränsa hennes rörelsefrihet och kontakter, hota med repressalier, lägga skulden på henne och så vidare. Vuxna som begår sexuella övergrepp mot barn försöker kringgå barnets naturliga benägenhet att undvika sådana handlingar genom hot eller genom en process med knep och tvång som olyckligtvis brukar kallas grooming [I Sverige är grooming den korrekta juridiska termen; översättarens anm.]. Barn från ursprungsbe-folkningen som placerades på internatskolor hölls borta från sina familjer just för att bryta ned den känsla av tillhörighet och kulturell identitet som skulle ha kunnat ge upphov till fler rymningar, ovilja att samarbeta och en orubblig vägran att anamma europeiska värderingar.

Det är därför anmärkningsvärt att den litteratur som behandlar psykoterapins teori och praktik i stort sett har förbisett detta motstånd, i synnerhet mot bakgrund av att det är just i samband med terapi som många människor berättar mest personligt om de grymheter som de har utsatts för. Detta väcker en rad viktiga frågor som inte kan tas upp i denna artikel. Jag anser att terapeuter har en viktig roll när det gäller att erkänna och uppmärksamma det spontana motstånd som bjuds av personer som har utsatts för sexuella övergrepp, fysiskt våld, kränkningar, vanvård och andra former av våld och förtryck. De följande två styckena visar tydligt hur viktigt det är att tala om motstånd. Det första är skrivet av Bell Hooks (1990). Det andra är skrivet av Pam, en social aktivist

som började gå i terapi efter att hon återfått fruktansvärda minnen av att ha blivit utsatt för sexuella övergrepp som barn.

Att se marginaliteten som en position och en plats för motstånd är viktigt för förtryckta, exploaterade och koloniserade folk. Om vi bara uppfattar marginalen som ett tecken som markerar villkoren för vårt lidande och vår misär, tränger en viss hopplöshet och förtvivlan, en djup nihilism, på ett destruktivt sätt in i själva grundvalarna för vår existens. Det är där, i det utrymmet för kollektiv förtvivlan som ens kreativitet och ens fantasi hamnar i fara, det är där som ens medvetande fullständigt koloniserar, det är där som den frihet man längtar efter går förlorad. (s. 343)

Att veta att jag faktiskt gjorde motstånd hjälpte mig att känna att det inte var mitt fel. Om jag aldrig hade gjort motstånd skulle det ha inneburit att jag gick med på det, vilket betyder att jag ville det, vilket betyder att det var mitt fel. Hur skulle jag kunna leva med mig själv om jag hade varit en sådan människa. Genom att tänka att jag faktiskt bjöd motstånd kan jag gå vidare, utifrån den känslan. Då kan jag känna lite stolthet, sätta större värde på mig själv. Då började jag få tillbaka några av de saker jag inte hade haft tidigare, som att känna något slags värdighet eller att jag har något slags värde som människa. ■

Allan Wade är familjeterapeut med egen praktik och doktorand vid University of Victoria. Ansökningar om särtryck skickas till författaren på 3364 Ridgeview Cr., RR #1, Cobble Hill, British Columbia, Kanada V0R 1L0.

**Tack till Janet Beavin Bavelas, Linda Coates, Dan McGee, Nick Todd, Robin Routledge och Kathleen Howell för många användbara idéer och intressanta samtal kring ämnet motstånd. Tack även till Joanne, Katie, Pam och kvinnorna i motståndskunskapsgruppen för deras mod och generositet och för att de delat med sig av sina berättelser, samt till Steve de Shazer och Insoo Kim Berg för deras uppmuntran och uppmaning att skriva denna artikel.*

*Contemporary Family Therapy, 19(1), mars 1997
© 1997 Human Sciences Press, Inc.*

Referenser

- Bavelas, J.B & Coates, L. 1992.** Personal Communication.
- Burstow, B 1992.** Radical feminist therapy. Newbury Park, CA:Sage.
- Carniol, B 1992.** Structural social work: Maurice Moreau's challenge to social work practice. *Journal of Progressive Human Services*, 3.
- Cecchin, G. 1992.** Constructing therapeutic possibilities. In S. Mc Namee & K.J. Gergen (Eds.) *Therapy as social construction* (pp. 86-95). Newbury Park, CA: Sage. *Concise oxford dictionary*, 8th ed. 1990. Oxford: Clarendon Press.
- de Certeau, M. 1984.** *The practice of everyday life*. Berkeley: University of California Press.
- de Shazer, S. 1985.** *Keys to solutions in brief therapy*. New York: Norton.
- de Shazer, S., Berg I.K., Lipchik, E., Nunnally, E., Molnar, A., Gingerich, W. & Weiner-Davis, M. 1986.** Brief Therapy: Focused solution development. *Family Process*, 25, 207-222.
- de Shazer, S. 1988.** *Clues: Investigating solutions in brief therapy*. New York, Norton.
- Durrant, M. & Kowalski, K. 1990.** Overcoming the effects of sexual abuse: Developing self-perception of competence. In M. Durrant & C. White (Eds.), *Ideas for therapy with sexual abuse* (pp. 65-110). Dulwich: Dulwich Centre Publications.
- Epston, D., White, M. & Murray, K. 1992.** A proposal for a reauthoring therapy: Rose's revisioning of her life and a commentary. In S. McNamee and K.J. Gergen (Eds.) *Therapy as social construction* (pp. 96-115) Sage: London.
- Foucault, M. 1980.** *Power/knowledge*. New York: Pantheon.
- Gilligan, C., Rogers A.G. & Tolman, D.T. (Eds.) 1991.** *Women, girls and psykotherapy: Re-framing resistance*. New York: Haworth.
- Goffman, I. 1961.** *Asylums*. New York: Doubleday.
- Kamsler, A. 1990.** Her story in the making: Therapy with women who were sexually assaulted in childhood. In M. Durrant & and C. White (Eds.), *Ideas for therapy with sexual abuse* (pp. 9-36). Dulwich: Dulwich Centre Publications.
- Kelly, L. 1988.** *Surviving sexual violence*. Minneapolis; University of Minnesota Press.
- Moreau, M.J. 1990.** Empowerment through advocacy and consciousness-raising: Implications of a structural approach to social work. *Journal of Sociology and Social Welfare*, 17(2), 53-67.
- Scott, J.C. 1985.** *Weapons of the weak*. New Haven; Yale University Press.
- Scott, J.C. 1990.** *Domination and the arts of resistance*. New Haven: Yale University Press.
- Stephenson, P.H. 1992.** Personal communication.
- White, M. & Epston, D. 1990.** *Narrative means to therapeutic ends*. New York: Norton.
- White, M. 1992.** Deconstruction and therapy. In D. Epston & M. White, *Experience, contradiction, narrative and imagination*. Adelaide: Dulwich Centre Publications.
- White, M. 1995.** *Re-authoring lives: Interviews and essays*. Dulwich: Dulwich Centre Publications.

SPRÅK OCH VÅLD:

Analys av fyra diskursiva operationer

Linda Coates och Allan Wade

SAMMANFATTNING: Den interaktions- och diskursbaserade synen på våld och motstånd utgör en ram för kritisk analys och forskning, samt prevention och intervention där hänsyn tas till de förhållanden som möjliggör våld mot personer, förövares och offrens handlingar och det språkbruk som används för att skildra dessa handlingar. Med hjälp av denna ram har vi analyserat fem redogörelser för våld mot personer: från förövaren, en psykiatriker, en domare, en minister och en terapeut. Våra resultat visar i vilken omfattning olika redogörelser lokalt ger upphov till fyra diskursiva operationer, nämligen döljandet av våldet, fördunklandet av förövares ansvar, döljandet av offrens motstånd och skuldbeläggningen och sjukförklaringen av offren. Vi granskar de specifika språkliga grepp som samverkar när de fyra diskursiva operationerna ska utföras i varje enskilt fall. Dessa data visar att problemet med våld är oskiljaktigt förbundet med problemet med hur det skildras.

NYCKELORD: Språk, Våld, Fyra diskursiva operationer, Skuldbeläggning av offer, Motstånd, Ansvar

En strategisk användning av språket är nödvändig för att uppnå och utöva makt, även sådan makt som uppnås på demokratisk väg (Fairclough 1989; Foucault 1980). I demokratiska samhällen är den politiska makten kopplad till hanteringen av information och till den retoriska makten. En grups förmåga att hävda sina intressen beror delvis på dess förmåga att få sina perspektiv att framstå som mer sanna eller rimliga än andras. De som får tillgång till offentligt diskursutrymme använder till exempel ofta språkliga beskrivningar av personer, händelser och sociala relationer för att få djupgående skillnader i status, inflytande, levnadsstandard och social trygghet att framstå som naturliga och nödvändiga (Coates och Johnson 2001, Tavis 1992). Betecknande nog är tillgången till offentliga kanaler som etermedia, akademiska tidskrifter eller föredrag vid möten ojämnt fördelade. Experter, akademiker, kända personer, företagsledare, myndighetspersoner, politiska kandidater och män har normalt större möjligheter än andra att sprida sina egna åsikter och påverka vilket utrymme konkurrerande åsikter ges. Det må råda yttrandefrihet men det råder inte lika tillgång för alla till kanaler för att göra sin stämma hörd och få sina uppfattningar att framstå som trovärdiga.

Viktiga institutioner (utbildningsväsende, sjukvård, polis, domstolar, försvarsmakten, storföretag, valmyndigheter) offentliggör sina ideologier, riktlinjer och målsättningar som principer för samhällelig verksamhet. Det är emellertid individer på vissa positioner inom institutionerna som lokalt måste omsätta dessa abstrakta begrepp i praktiken genom diskursiva handlingar i skrift och samtal öga-mot-öga. Dessa individer är inte några själlösa robotar eller statliga marionetter, utan samhälleliga aktörer vars diskursiva handlingar avspeglar eller avviker från institutionernas riktlinjer. Dessa individer

måste rättfärdiga sin användning av institutionell makt vid varje tillfälle genom att knyta sina handlingar till institutionernas ideologier, riktlinjer eller målsättningar. Så är även fallet när myndigheternas makt används för att värna om samhällets intressen, som när farliga brottslingar grips och spärras in eller när barn som utsatts för övergrepp får skydd. Trots det används dessa riktlinjer, målsättningar och ideologier ibland för att dölja negativa och i vissa fall fasansfulla handlingar som begås i skydd av en institution.

Frågor om hur experter, förtroendevalda och andra auktoriteter utövar sin makt i samhället kan följaktligen inte besvaras genom att granska institutionens ideologi, riktlinjer eller målsättningar. Det är bara genom en analys av individernas specifika sociala och diskursiva handlingar som man kan se hur makten används och hur abstrakta riktlinjer tolkas och tillämpas. I vilken utsträckning enskilda domare tillämpar brottsbalken då de dömer brottslingar eller hur socialarbetare följer riktlinjerna då de skyddar barn som utsatts för övergrepp kan bara klarläggas genom att på plats granska specifika exempel på tal eller text. Inte ens under relativt trygga och civiliserade förhållanden är språket alltså något neutralt medium för utbyte. Det dagliga livets praktik, från de mest vardagliga till de mest upphöjda sysslor, kräver att alla individer i någon mån medverkar i "framställningens politik".

När den militära, administrativa eller ekonomiska makten används i stor skala, som vid krig, folkmord eller politiskt förtryck, är framställningsmetoder som liknar dem som används på Orwells "sanningsdepartement" (Orwell, 1966) ständigt i bruk. Ju mer flagrant maktmissbruket är, desto mer effektivt måste det i allmänhet rättfärdigas eller döljas av dem som missbrukar makten och deras anhängare. I den koloniala diskursen rättfärdigades till exempel européernas grymheter mot ursprungsbefolkningen med att dessa av naturen besatt vissa brister och att européernas överlägsenhet var given av gud. Grymheterna doldes i möjligaste mån i talet om civilisation och framsteg, där de banbrytande missionärerna prisades och inget sades om folkmord, kulturmord eller administrativa övergrepp som begicks av regeringar och kyrkosamfund (Bhabha 1990; Churchill 1993; Churchill 1994, 1996; Said 1979, 1993; Wade 1995; White 1986). Det mest utmärkande draget i den koloniala diskursen, och den punkt där dess inflytande över världen och omsorgen är som tydligast, är det raffinerade nätverk av diskursiva metoder som används för att felaktigt framställa "andra" som undermåliga och därför i behov av hjälp från kunniga experter (Todd och Wade, 1994; Wade 1997).

Felaktiga beskrivningar är vanliga vid olika former av våld mot personer som sexualiserade övergrepp, våld mot partnern, fysiskt våld, verbala övergrepp och trakasserier på arbetsplatsen (Bavelas och Coates 2001; Berns 2001; Coates 1997, 2003, 2004; Coates m.fl. 1994, 2004; Coates och Wade 2004; Henley m.fl. 1995; Lamb 1991; Lamb och Keon 1995; Penelope 1990; Ridley och Coates 2003; West 2003; West och Coates 2004). Både förövare och offer har en benägenhet att åtminstone ibland beskriva varandra felaktigt, om än av helt olika skäl (Scott 1990). Förövare använder språket strategiskt i kombination med fysisk eller auktoritetsbaserad makt för att manipulera offentliga framträdanden, främja sina versioner i offentliga diskursiva utrymmen, lura offer, dölja våld och undgå ansvar. Dessa strategier används vanligtvis för att äventyra offrets säkerhet (Coates 2000b; Wade 2000).

Grovt våld kan på så sätt fortsätta att utövas i årtal utan att uppdagas, samtidigt som förövaren bygger upp ett rykte som mönstermedborgare. När så sker grundar myndighetspersoner, anhöriga och vänner som bara vill hjälpa till sina insatser och råd på ofullständig och felaktig information. Mot bakgrund av detta använder offren språket taktiskt för att undkomma eller begränsa våldet, dölja allt eller delar av det motstånd som de fortlöpande bjuder, behålla så stor kontroll som möjligt över sin situation och undvika fördömanden och socialt tryck från omvärlden. Kort sagt använder sig offren av felaktiga beskrivningar för att motstå våldet och öka sin säkerhet.

Av ovannämnda skäl (dvs. tillgång till offentliga diskursiva utrymmen, maktutövning, kopplingen mellan riktlinjer och praktik, den utbredda användningen av felaktiga beskrivningar och skillnaderna mellan hur myndighetspersoner, förövare och offer använder sig av felaktiga beskrivningar) är frågan om hur offer och förövare beskrivs av utomstående av avgörande betydelse. Redogörelser från myndighetspersoner, akademiker eller journalister kan inte betraktas som objektiva eller opartiska skildringar av ett händelseförlopp. I stället måste de behandlas som beskrivningar som är mer eller mindre korrekta. Grundläggande föreställningar om våldshandlingarnas natur (ensidiga eller ömsesidiga, våldsamma eller sexuella, överlagda eller oöverlagda), förövarens karaktär (ond eller god, farlig eller ofarlig) och offrets karaktär (passiv eller aktiv, eftergiven eller motsträvig, självdestruktiv eller självhävdande) byggs upp inom ramen för redogörelserna (Coates 1997; Coates och Wade 2004; Ridley och Coates 2003; Todd och Wade 2003; West 2003; West och Coates 2004). De som talar och skriver använder språkets skaparkraft strategiskt för att främja vissa beskrivningar av personer och händelser framför andra i syfte att påverka viktiga beslut, som en domstolsdom mot en förövare.

I den här artikeln presenterar vi en helt ny analysram för att förstå våld mellan människor (Den interaktions- och diskursbaserade synen på våld och motstånd). Vi beskriver de sex grundsatserna i vår analysram, diskuterar de tre första ingående och tillämpar sedan ramen på fem episoder med våld för att visa hur språket används för att (a) dölja våldet, (b) reducera förövarens ansvar, (c) dölja offrets motstånd och (d) skuldbelägga eller sjukförklara offret. Artikeln avslutas med en diskussion om vilka konsekvenser vår ram får för kritiska analyser, forskning och åtgärder från samhällets sida.

I den här artikeln använder vi uttrycken offer och förövare för att beteckna enskilda individers handlingar i vissa interaktioner, inte som identitetsbeteckningar eller sammanfattande beskrivningar. Huruvida en person kan beskrivas som offer eller förövare är alltså helt beroende av hur de har betett sig i en viss situation. En person som är ett offer för våld i en situation kan vara förövare av våld i en annan. Även om vi vänder oss mot att använda uttrycken offer och förövare som sammanfattande identitetsuttryck, anser vi att det är nödvändigt att hålla fast vid denna distinktion. Ordet offer syftar på en person som med orätt lidit skada. Förövare försöker ofta dölja eller undandra sig ansvaret för sina handlingar genom att sudda ut skillnaden mellan offer och förövare, till exempel genom att framställa ensidiga våldshandlingar som ömsesidiga.

Den interaktions- och diskursbaserade synen på våld och motstånd

Interaktion

- **Våld är socialt och ensidigt:** Våldsamt beteende är både socialt, eftersom det uppträder vid särskilda interaktioner som innefattar minst två personer, och ensidigt, eftersom det innebär handlingar som utförs av en individ mot en annan, mot den sistnämndas vilja och till men för hennes välbefinnande.
- **Våld är överlagt:** Våldsutövarna räknar med att offren gör motstånd och vidtar särskilda åtgärder för att bryta ner och dölja det. Praktiskt taget alla former av våld och förtryckande system innefattar strategier som utarbetats särskilt för att bryta ner öppet och dolt motstånd.
- **Motstånd förekommer överallt:** När personer utsätts för våld gör de motstånd. Parallellt med varje berättelse om våld finns det en berättelse om motstånd. Våldsoffer löper risk att utsättas för ytterligare våld, från lindrigt klander till extrem brutalitet, varje gång de visar öppet trots. Följaktligen är öppet trots den minst vanliga formen av motstånd (Scott 1990).

Social diskurs

- **Felaktiga beskrivningar:** Felaktiga beskrivningar förekommer alltid i ojämlika maktförhållanden. När våld utövas är offentliga framträdanden ofta i högsta grad vilseledande och risken för oavsiktligt samförstånd med förövaren är hög.
- **Koppling mellan formuleringar och handlingar:** Det finns inga opartiska redogörelser. Alla redogörelser för våld påverkar hur offer och förövare uppfattas och bemöts. Vid våld är frågan om vilka formuleringar som kopplas till vilka handlingar av avgörande betydelse (Danet 1980, s. 189).
- **Fyra diskursiva operationer:** Språket kan användas för att dölja våld, fördunkla och reducera förövarens ansvar, dölja offrets motstånd och skuldbelägga och sjukförklara offret. Språket kan också användas för att avslöja våld, klargöra förövarens ansvar, belysa och uppmärksamma offrets motstånd och bemöta skuldbeläggning och sjukförklaring av offer.

Våld är både socialt och ensidigt

Våld är socialt eftersom det äger rum inom ramen för en interaktion mellan minst två människor (förövaren och offret). Liksom andra former av socialt beteende (Bavelas m.fl. 2002; Brenneis och Lein 1977; Coates och Johnson 2001; Goodwin 1981; Kendon 1985; Kraut och Johnson 1979; Linell 1982, 1988; Rosenthal 1982) bör våldsamt beteende tolkas i sitt sammanhang. Det innebär att man beaktar såväl förövarens handlingar som offrets omedelbara responser på dessa handlingar. Det blir då uppenbart att förövaren förväntar sig vissa responser från offret och anpassar sina handlingar efter om dessa responser uppkommer eller inte (Wade 2000). En våldtäktsman som förväntar sig att offret ska ropa på hjälp, kan till exempel förhindra detta genom att hålla för munnen på henne eller genom att isolera henne så att ingen kan höra.

När vi undersöker detaljerna i förövarens handlingar i sitt sammanhang blir det vidare uppenbart att offret alltid hittar sätt att motsätta sig eller göra motstånd mot våldet. Wade (1997) tog till exempel upp ett fall med ett barn som regelbundet tog två timmar på sig för att gå två kvarter mellan skolan och hemmet för att inte behöva vara ensam med sin pappa, som brukade utsätta honom för övergrepp innan hans mamma kom hem från jobbet. Denna reaktion behandlades till att börja med som ett tecken på psykisk störning (ADHD), men blev begriplig som en form av motstånd när pojakens levnadsförhållanden beaktades. Diskrepansen mellan de händelser som faktiskt inträffat och redogörelserna för dessa händelser kan bara blottläggas om man ingående granskar personens handlingar och de närmare omständigheterna.

Kontextanalyser visar också att samtidigt som våldsamt beteende till sin karaktär är socialt, är det ensidigt och inte ömsesidigt, eftersom det innefattar handlingar som en individ begår mot en annan, mot den sistnämndas vilja och till men för hennes välbefinnande (Coates 2000b; 2001, 2002a, b, 2004; Coates och Wade 2004; West och Coates 2004). Vid tidigare analyser av domar och tidningsartiklar fann vi emellertid att sexualiserat våld och våld mot partnern ofta framställdes som något ömsesidigt, trots att sexuella övergrepp enligt kanadensisk lag är att betrakta som våld (Bavelas och Coates 2001; Coates 2004; Coates m.fl. 1994; Coates och Wade 2004; West och Coates 2004).

Vid beskrivningar av sexualiserade övergrepp där förövaren tvingat in sin tunga i offrets mun, beskrevs detta till exempel som en ”tungkyss”, våldtäkt beskrevs som ”samlag” eller ”önskat sex” och kränkande fysisk kontakt beskrevs som ”smekningar”. Vid våld mot partnern beskrevs ”verbala övergrepp” som ”meningsskiljaktigheter”, våldtäkt beskrevs som ett ”turbulent förhållande” och ett fysiskt angrepp mot offret och hennes självförsvar beskrevs som ett ”handgemäng”. Ingen av dessa beskrivningar avspeglar våldshandlingarnas ensidiga karaktär eller hur offret upplevde dessa handlingar (Bavelas och Coates 2001; Coates 2002b, 2004; Coates och Johnson 2001; Coates och Wade 2004; West och Coates 2004). Formuleringar där våldsamt beteende beskrivs som något ömsesidigt antyder att offret åtminstone delvis bär skulden. De döljer ofrånkomligen det faktum att våldsamt beteende är ensidigt och att endast förövaren bär ansvaret för det.

Våld är överlagd

Att våldshandlingar är överlagda visas av det faktum att förövaren förväntar sig motstånd från offret och därför vidtar vissa åtgärder för att bryta ner eller dölja det (Coates och Wade 2004; Kelly 1988; Scott 1990; Wade 1997). Totalitära stater och arbetsplatser där kränkningar förekommer präglas delvis av utstuderade system med incitament och repression som är avsedda att hemlighålla vad som sker och kväsa protester. Mobbare angriper i allmänhet sådana personer som de förväntar sig kunna övermanna (till exempel för att de är mindre till växten eller socialt marginaliserade). Rånare och tjuvar förväntar sig att offret ska göra motstånd och därför måste kunna övermannas med hjälp av våld eller hot. Därför bär bankrånade vapen för att hota personalen, ficktjuvar siktar in sig på småväxta och mindre rörliga offer och personer som rånar folk i deras hem tenderar att undvika tillhåll för MC-gäng.

De som utövar olika former av personligt våld (som sexualiserat våld, våld mot partnern, fysiskt våld och trakasserier på arbetsplatsen) använder sig av ett antal strategier före (som isolering av offret, inställsamt beteende eller lögner) under (t.ex. fysiskt våld, hot, förhör, förnedring) och efter angreppen (t.ex. att dölja eller förneka våldet, förringa offrets skador, lägga skulden på offret, vägra att ta ansvar) för att kväsa eller bryta ner offrets motstånd. Dessa strategier kan rimligen inte förklaras med att förövaren inte kunde kontrollera sitt beteende eller att han inte förstod konsekvenserna. Att sådana här strategier förekommer, och de sätt på vilka de iscensätts, visar att våldsamt beteende med få undantag kan betecknas som överlagt.

Motstånd förekommer överallt

Kontextanalyser visar också att offren alltid gör motstånd mot våld och andra former av övergrepp (Burstow och Weitz 1988; Coates m.fl. 2003; Haig-Brown 1988). Parallellt med varje berättelse om våld finns det således en berättelse om välövertänkt, resolut och ofta kreativt motstånd (Wade 1997). Hur offren gör motstånd beror på den unika kombination av risker och möjligheter som föreligger i just deras situation. Offren tar normalt hänsyn till att förövarna kan bli ännu mer våldsamma om de möter trots. Öppet trots från offrens sida är därför den minst vanliga formen av motstånd (Burstow och Weitz 1988; Kelly 1988; Scott 1990). I extrema fall kan den enda möjligheten för offret att göra motstånd vara att göra det i tankarna.

Alltför ofta (t.ex. Coates 2004) erkänns offrens motstånd bara, eller anses bara ha betydelse, om det leder till att förövarens våld upphör eller förhindras. Vi anser att det är mycket olämpligt att tolka situationen så. Offer kan göra motstånd på en mängd olika sätt som inte leder till att våldet upphör eller förhindras, men som ändå är synnerligen viktiga som ett uttryck för värdighet och självrespekt.

Analys av fyra diskursiva operationer

Vårt fokus i den här artikeln är att visa hur de fyra diskursiva operationerna används av människor för att framställa felaktiga redogörelser. Vi analyserar användningen av de fyra diskursiva operationerna så som de utförs lokalt i fem olika redogörelser från en förövare (Davis och Troupe 1990), en psykiatriker, en domare, en minister (Stewart 1998) och en psykoterapeut (Herman 1984).

Redogörelse 1: En förövares redogörelse

Nedan följer den berömda jazzmusikern Miles Davis redogörelse för det första tillfället då han misshandlade sin fru Frances (Davis och Troupe 1990).

Jag älskade Frances så mycket att jag för första gången i mitt liv upptäckte att jag blev svartsjuk. Jag slog henne en gång när hon kom hem och sa något skit om hur snygg Quincy Jones var. Innan jag förstod vad som hade hänt hade jag slagit ner henne ... Jag sa till henne att aldrig nämna namnet Quincy Jones igen för mig och det gjorde hon inte heller ... Varje gång jag slog henne fick jag dåligt samvete för till stor del var det verkligen inte hennes fel, utan det berodde på att jag var lynnig och svartsjuk. Jag

hade aldrig trott att jag kunde vara svartsjuk innan jag blev ihop med Frances. Innan dess brydde jag mig inte om vad en kvinna gjorde, det spelade ingen roll för mig för jag var så inne i min musik. Nu brydde jag mig och det var något nytt för mig, som var svårt för mig att förstå (s. 228).

I den här episoden reducerar Davis sitt ansvar genom att skylla sitt våldsamma beteende på överväldigande känslor som var ”nya” för honom och ”svåra ... att förstå”. Han beskriver sitt våld som ”svartsjuka” och ”lynnigt” beteende som berodde på och avspeglade hans kärlek (”jag älskade Frances så mycket att ...”). Davis förnekar att han skulle ha haft någon avsikt att utöva våld genom att säga att han ”upptäckte” att han blev svartsjuk. På så sätt nämner han inte sina beslut att reagera på Frances kommentarer genom att vara ”svartsjuk” och ge sig på henne. Han skyler också över alla avsikter att skada Frances när han säger att han ”slagit ner henne” innan han blev medveten om vad han hade gjort (”innan [han] förstod vad som hade hänt”).

Davis redogörelse döljer också omfattningen av det våld han utövade mot Frances. Ordet ”slog” och frasen ”slagit ner henne” är inte tillräckligt detaljerade för att på ett korrekt sätt förmedla hur mycket våld han använt sig av vid angreppet. Hur slog han henne och hur slog han ner henne? Formuleringen ”vad som hade hänt”, en existentiell konstruktion utan utlösande faktor, fördunklar vad som egentligen hände och vem som gjorde vad mot vem. Formuleringen ”varje gång jag slog henne fick jag dåligt samvete” betonar Davis starka känslor, i det här fallet en ångerkänsla som kan sägas vara adekvat, men tränger samtidigt undan hänsyn till Frances fysiska och känslomässiga välbefinnande och trygghet. En alternativ beskrivning som ”varje gång jag slog henne upplevde hon rädsla och fruktansvärd smärta”, skulle på ett mer adekvat sätt ge uttryck för våldshandlingarnas omfattning och vilka skador de gav upphov till.

Davis skuldbelägger och sjukförklarar underförstått Frances. Formuleringen ”till stor del var det verkligen inte hennes fel” antyder att en del av Davis våld var Frances fel. Förmodligen försöker Davis att få läsarna att tro att Frances provocerat honom när hon ”sa något skit om hur snygg Quincy Jones var”. Frasen ”jag hade aldrig trott att jag kunde bli svartsjuk innan jag blev ihop med Frances” antyder att Frances själv var den unika faktorn, den katalysator som orsakade hans våld.

Avslutningsvis döljer Davis Frances motstånd. En kvinna i Frances situation kan delvis tänkas göra motstånd genom att ge uttryck för den rädsla och känslomässiga smärta som hon känner, men Davis tränger som sagt undan alla hänsyn till Frances känslor och reaktioner genom att beskriva sina egna. I själva verket nämner han aldrig hur Frances reagerade på hans våldsamma beteende, utan låter oss förstå att hon lydde honom genom att ”aldrig” nämna namnet Quincy Jones igen. Att hon inte nämnde Quincy Jones namn igen behöver emellertid inte vara ett uttryck för lydnad, utan det kan mycket väl ha varit ett sätt för Frances att inte ge Davis en förevändning för ytterligare våld. Att Frances överhuvudtaget nämnde Quincy Jones namn trots Davis ”svartsjuka” och ”lynniga” beteende, kan dessutom i sig ha varit ett uttryck för motstånd.

Kort sagt försöker Davis få oss att tro att han slog Frances på grund av att han var överväldigad och omtumlad av den starka kärlek som denna unika kvinna hade framkal-

lat, en kvinna som både provocerade honom till våld och återgäldade hans kärlek genom att lyda hans befällningar. Denna version av händelseförloppet reducerar Davis ansvar (har är ansvarig för att han känner kärlek, men inte för något överlagt våld), samtidigt som den lägger skulden på offret (hon provocerar honom och får Davis att känna en överväldigande kärlek), döljer våldet (han utför kärlekshandlingar, inte våldshandlingar) och döljer eventuellt motstånd från Frances sida (hon behöver inte försvara sig mot kärlekshandlingar). De fyra diskursiva operationerna bidrar således till att skapa en redogörelse där handlingens natur, förövarens agerande och offrets agerande förvrängs.

Redogörelse 2: En psykiatrikers redogörelse

Dr John Bradford är en erkänd expert inom sitt område och han har skrivit följande stycke om brott i form av sexualiserat våld mot barn.

Orsakerna [till pedofili] är oklara, men biologiska avvikelser, vilka vanligtvis anses vara genetiskt betingade eller bero på en hjärndysfunktion, kan ha betydelse. Vad som är uppenbart är att pedofili inte är ett medvetet val som en enskild person gör. Det är resultatet av en störd men oundviklig sexdrift som är riktad mot barn. Till skillnad från vid andra psykiatriska sjukdomar är pedofiler vanligtvis rationella, kompetenta och kapabla att fungera produktivt i vardagslivet när det gäller allt utom deras tvångsmässiga längtan efter att ha sexuellt umgänge med barn som ännu inte har kommit i puberteten. (The Globe and Mail, måndagen den 20 november 2000, s. A 19; våra kursiveringar).

Det mest slående i detta stycke är hur Bradford reducerar ansvaret för vuxna som ger sig på barn på ett sexualiserat sätt. Den första meningens synnerligen förbehållsamma karaktär, där det anges att orsakerna till pedofili är ”oklara” och att biologiska faktorer ”kan ha betydelse”, står i kontrast till den bestämda tonen i den andra meningen, där pedofili med eftertryck beskrivs som något ofrivilligt (”inte ett medvetet val”).

Men om orsakerna nu är ”oklara”, hur kan vi då vara så säkra på att det inte är medvetet? I samma mening lyfts ansvaret över från förövaren till ”en störd men oundviklig sexdrift”. Bradford externaliserar och personifierar (Coates och Wae 1997; White 1995; White och Epston 1989) den ”oundvikliga sexdriften” och förlänar den en egen vilja som är oberoende av dess bärare. Det är ”sexdriften” – inte förövaren – som ”är riktad mot” barn. Genom begreppet ”pedofili” framställs överlagt våld mot barn uttryckligen som en sjukdom, en ”psykiatrisk sjukdom” som eventuellt beror på ”biologiska avvikelser” som har ”genetiska” orsaker eller beror på en ”hjärndysfunktion”. Förövaren kan naturligtvis inte hållas ansvarig för att han har en sjukdom eller för det symptom (beteende) som den ger upphov till. Eftersom förövaren i alla andra avseenden är ”rationell”, ”kompetent” och ”produktiv”, menar Bradford alltså att en ”pedofil” inte är den sortens person som skulle begå övergrepp mot barn om han hade kunnat välja.

Bradford döljer våldets verkliga natur på minst två olika sätt. För det första skymmer föreställningen att våldet beror på en ”tvångsmässig längtan” den strategiska och rovgiriga karaktären hos det beteende som den som förleder och kränker barn uppvisar (förföljelse, isolering, inställsamhet, tvång, hot). För det andra blandar Bradford ihop

sex och våld. Frasen ”ha sexuellt umgänge med barn” antyder uppenbart att det föreligger ömsesidighet och samtycke. Genom att blanda ihop sex och våld döljer Bradford också offrens motstånd. Om förövarna verkligen hade velat ”ha sexuellt umgänge med” barn, så skulle de ha slutat så snart de mött motstånd. Eftersom förövarna inte slutade så får det antas att de inte mötte något motstånd från barnens sida. Bradford ger stöd åt detta synsätt genom att inte nämna något om förövarnas ansträngningar för att bryta ner och kväsa detta motstånd.

Avslutningsvis skuldbelägger och sjukförklarar Bradford offren genom att beskriva dem på två olika sätt som är oförenliga med varandra. Å ena sidan är de passiva objekt (”måltavlor”) som är oförmögna eller ovilliga att göra motstånd. Å andra sidan är de medgörliga eller frivilliga partners i ”stört” sex med vuxna. Bradford gör sig alltså i själva verket skyldig till en felaktig beskrivning av grovt våld mot barn med hjälp av ett antal grepp som lokalt ger upphov till de fyra diskursiva operationerna.

Redogörelse 3: En domares redogörelse

Vi har tidigare undersökt hur domare i sexualbrottsrättegångar har använt psykologiska faktorer för att beskriva vilken karaktär och omfattning som förövarnas ansvar har (Coates 1997; Coates och Wade 1994, 2004). I ett fall hade förövaren upprepade gånger förgripit sig på sin styvson under två och ett halvt års tid och dessutom gett sig på honom två gånger under tiden mellan åtalet och domen. Domaren beskrev de upprepade angreppen som en ”isolerad händelse”.

Uttrycket ”isolerad händelse” döljer våldet på ett antal olika sätt. Genom att använda ordet ”händelse” i stället för ”handling” döljs det faktum att en person företagit en handling mot en annan. Det finns många olika händelser i världen, men det är bara vissa av dem som innebär avsiktliga handlingar. Att använda singularformen ”händelse” i stället för pluralformen ”händelser” innebär att de upprepade angreppen felaktigt beskrivs som ett enda. Genom att inte använda en lika kort men mycket mer korrekt fras som ”dessa våldshandlingar” eller ”dessa övergrepp”, dolde domaren det våld som pojken hade utsatts för i över två år. Längre fram i domen konstaterade domaren att det ”inte fanns något som tydde på att tvång eller råhet” hade använts mot den unga pojken.

Med hjälp av samma fras (”en isolerad händelse”) kunde domaren reducera förövarns ansvar. Om förövaren begått ”en isolerad händelse” och inte upprepade överlagda våldshandlingar, finns det inte mycket som han kan ställas till ansvar för. Ordet ”isolerad” antyder att förövarns handlingar var avvikande och därför inte avspeglade hans ”sanna” karaktär. Frikopplingen av förövaren från överlagt våld åstadkoms dessutom genom användningen av ordet ”händelse”, vilket inte uttrycker att det var överlagt.

I enlighet med dessa diskursiva omformuleringar ansåg domaren att ”det inte finns något som tyder på, eller att det finns mycket lite som tyder på, att han utgör ett hot eller kommer att fortsätta att utgöra ett hot mot andra”. Rimligheten i denna slutsats är avhängig domarens tidigare beskrivningar av de upprepade övergreppen som en avvikande händelse som inte innefattade våld och inte var överlagd. Domaren drog följande slutsats: ”Jag kommer att döma till mildast möjliga straff.” Trots att domen inte var förenlig

med de faktiska omständigheterna i målet föreföll den rimlig, eftersom den var förenlig med domarens beskrivning av övergreppen.

Domaren dolde inte direkt pojkens motstånd eller lade skulden på honom för övergreppen. Hans redogörelse avgränsar emellertid ett antal lämpliga reaktioner från pojkens sida och tillhandahåller en grund för att feltolka hans faktiska reaktioner. Om övergreppen i själva verket var "isolerade", om pojken inte blivit utsatt för "tvång eller råhet", om förövaren var en skötsam man och om det "inte [fanns] något som [tydde] på, eller det [fanns] mycket litet som [tydde] på att [förövaren utgjorde] ett hot", kunde pojkens familj och lärare mycket väl förvänta sig att han skulle "komma över" "händelsen", "bearbeta sin ilska" och samarbeta med förövaren, som ju när allt kommer omkring var hans styvfar. Om pojken till exempel hade vägrat, genom att visa ilska eller bli trotsig hemma och i skolan, hade problemet mycket väl kunnat anses ligga hos honom och han hade kunnat bli föremål för olika omdömen och underkastas samhällets kontroll.

I den mån så är fallet döljs pojkens motstånd mot de upprepade övergreppen (och nedtoningen av dessa övergrepp och trycket att "komma över det") och beskrivs i stället som ett psykiskt problem. Genom att dölja våldet och reducera förövarens ansvar dolde domaren den information som krävdes för att pojkens reaktioner skulle kunna förstås på rätt sätt och han tillhandahöll i stället en officiell version av händelserna som kunde användas för att skuldbelägga och sjukförklara pojken och dölja hans motstånd. På så sätt blev pojken mer, och inte mindre, sårbar för ytterligare våld och övergrepp.

Redogörelse 4: En politikers uttalande

Den 7 juni 1998 höll Jane Stewart, Kanadas dåvarande minister för indianfrågor och utveckling i norr en presskonferens där hon läste upp ett på förhand skrivet uttalande med rubriken "Uttalande om försoning: att lära av historien". Syftet med uttalandet var enligt Stewart att "göra upp med det historiska arvet" för att kunna "gå vidare i en förnyelseprocess". Här följer ett ordagrant utdrag ur uttalandet:

Tråkigt nog är vår historia när det gäller behandlingen av ursprungsfolken ingenting vi kan vara stolta över. Föreställningar om rasmässig och kulturell överlägsenhet ledde till att ursprungsbefolkningens kultur och värderingar undertrycktes. Som land tyngs vi av handlingar i det förgångna ... En aspekt av vårt förhållande till ursprungsbefolkningen under den här perioden som behöver uppmärksammas särskilt är systemet med internatskolor. Genom detta system skildes många barn från sina föräldrar och samhällen och de hindrades från att tala sitt eget språk och få kunskap om sitt arv och sin kultur. I värsta fall ledde det till ett nedärvt lidande och en smärta som än idag finns kvar bland ursprungsbefolkningen på vissa ställen. Tragiskt nog utsattes en del barn för fysiska och sexuella övergrepp.

Stewart döljer omfattningen och arten av det våld mot ursprungsfolken, särskilt barnen, som staten och kyrkosamfunden på olika sätt stod bakom. Ordet "försoning" ("reconciliation") kommer från latinets "reconciliare" som betyder "att göra hel igen". Detta ord avspeglar en felaktig föreställning om att en tidigare helhet eller ett positivt förhållande mellan européerna och ursprungsbefolkningen bröts sönder av systemet

med internatskolor. Uttrycket antyder också en ömsesidighet i den meningen att det skapar en bild av två parter som båda har ansvar för sina relationsproblem och därför har gått samman för att bättra sig. I själva verket berodde européernas våld mot ursprungsbefolkningen inte på något relationsproblem och inte heller slog det sönder ett tidigare harmoniskt förhållande. I stället innebar det en ensidig och avsiktlig användning av tvång och social makt från den ena partens sida mot den andra, i strid med ursprungsbefolkningens vilja och till men för dess välbefinnande (Coates 1996a, 2000a; Coates och Wade 2004). Vid ensidiga oförrätter är den adekvata reaktionen från den kränkande partens sida att gottgöra eller ställa till rätta. Stewarts användning av ordet försoning definierar retroaktivt våldet som relationsbetingat och lägger över en betydande del av ansvaret på ursprungsbefolkningen.

På samma sätt antyder uttrycket ”lära av historien”, som i rubriken är kopplat till det ömsesidighetsskapande ordet försoning, att båda parterna har gjort misstag och därför har lika stort ansvar för att dra lärdom. Uttrycket antyder också att förtrycket av ursprungsbefolkningen i Kanada är knutet till det förgångna, eller en rent historisk fråga. Därmed förnekas den kanadensiska regeringens nuvarande rasistiska politik gentemot ursprungsbefolkningen, så som den tar sig uttryck i indianlagen, den federala regeringens underlåtenhet att fördöma den öppet rasistiska folkomröstningen om ursprungsbefolkningens anspråk på mark och självstyre som hölls i British Columbia (en provins i Kanada), de oförskämt låga erbjudandena om kompensation till personer som blivit utsatta för (fysiska och sexualiserade) övergrepp på internatskolor, och den ofta kränkande typ av rättsprocess (ironiskt nog kallad ”upptäckt”), som personer från ursprungsbefolkningen som för talan mot staten och kyrkosamfunden tvingas utsätta sig för.

Formuleringarna ”i värsta fall” och ”en del barn” döljer våldet ytterligare genom att de antyder att endast en minoritet av barnen blev utsatta för övergrepp. I själva verket har forskning visat att merparten av de drygt en miljon barn som placerades på internatskolor utsattes för fysiskt eller sexualiserat våld (Chrisjohn och Belleau 1991; Chrisjohn och Young 1993). Vidare underlåter Stewart att nämna att barnen förnedrades genom till exempel rasistisk propaganda, allmänt förlöjligande och tvång att flytta från sina familjer – något som gav upphov till enormt lidande. Dessutom antyder uttrycket ”än idag” att våldet ligger mycket längre tillbaka i tiden än vad det i själva verket gör. De sista internatskolorna stängdes så sent som i början av 1970-talet. Många överlevare och deras familjer kämpar fortfarande med det våld som de utsattes för.

Pronomenen ”vår” (i den första meningen) och ”vi” (i den första och den tredje meningen) skymmer förövarens och offrets identitet. I den första meningen syftar ”vår” och ”vi” endast på personer som inte tillhör ursprungsbefolkningen. I den tredje meningen är det däremot inte uppenbart vilka ”vi” (i formuleringen ”tyngs vi av handlingar i det förgångna”) syftar på. Om det syftar på personer som inte tillhör ursprungsbefolkningen antyder formuleringen att kanadensare som inte tillhör ursprungsbefolkningen tyngs av sina förfäders ”handlingar i det förgångna”. Därmed övertar man offrets ställning, på liknande sätt som Davis gjorde när han hävdade att han fick dåligt samvete varje gång han misshandlade Frances. Kanadensare som inte tillhör ursprungsbefolkningen har alls inte enbart tyngts av de illdåd som begåtts mot ursprungsbefolkningen, utan många har påpassligt dragit fördel av dem (t.ex. genom att de har kunnat köpa mark

och naturresurser från staten). Om ”vi” å andra sidan syftar på alla kanadensare, såväl ursprungsbefolkningen som de andra, antyder meningen den lika bisarra uppfattningen att kanadensare som inte tillhör ursprungsbefolkningen är lika tyngda av förtrycket mot ursprungsbefolkningen som ursprungsbefolkningen själva. I båda fallen skymms förövarens ansvar. Formuleringarna ”föreställningar om rasmässig ...”, ”genom detta system skildes ...” och ”ledde det till ett nedärvt ...” är konstruktioner utan utlösande faktorer som ytterligare döljer förövarens identitet. Enligt dessa formuleringar är det ”föreställningarna” och ”systemen” som är de verkliga förövarna, inte personer som inte tillhörde ursprungsbefolkningen som bestämde sig för att kränka och förnedra ursprungsbefolkningen.

Stewarts uttalande döljer också ursprungsbefolkningens motstånd och det innefattar de barn som hölls fångna på internatskolor. För att förstå hur det gick till är det viktigt att komma ihåg att internatskolorna just var avsedda att förebygga det individuella och kollektiva motstånd som säkert skulle ha uppkommit om barnen hade haft daglig kontakt med sina föräldrar. Genom att undvika att nämna detta motstånd, gör Stewart det omöjligt att beakta de ofta brutala metoder som kyrkosamfundet och olika regeringar använde för att kväsa det. Precis som vid våldtäktsrättegångar används den skenbara avsaknaden av motstånd som förevändning för att hävda att offret samtyckt och därför är medskyldigt. Utan att behöva nämna det utnyttjar Stewart den allmänt utbredda missuppfattningen att grovt våld borde ha gett upphov till öppet motstånd. Att ingenting nämns om motstånd i denna redogörelse antyder att våldet inte kan ha varit utbrett eller grovt (Coates och Wade 2004).

Formuleringen ”hindrades från att tala sitt eget språk och få kunskap om sitt arv och sin kultur” visar på några av målen med förtrycket och de skador det orsakade. Det är emellertid lika viktigt att påpeka att dessa strategier inte på något sätt var fullständigt ”framgångsrika”. Många barn behöll banden till sina familjer, samhällen och traditioner genom att rymma, sjunga traditionella sånger, i hemlighet tala eller minnas samtal på sitt eget språk, leka traditionella lekar, gömma undan minnen hemifrån, minnas traditionella kunskaper, ta hand om varandra, berätta historier, drömma sig hem, samlas kring nyanlända för att känna rökdoften i deras kläder, sörja över att de förts bort och föra samtal med anhöriga i fantasin, för att bara nämna några exempel (Churchill 1993; Graveline 1998; Haig-Brown 1988).

Stewart lägger skulden på ursprungsbefolkningen genom att antyda att förtrycket avspeglade ett relationsproblem som parterna gemensamt måste ta ansvar för. Betraktar man det som ett strategiskt politiskt dokument och ett offentligt framträdande, ger uttalandet regeringen möjlighet att hävda att den besitter en högre moral och utnyttja det i de viktiga förhandlingarna om självstyre och kontroll över mark och naturresurser. Ursprungsbefolkningen förutsätts godta denna ”ursäkt”, förlåta övergrepp i det förgångna, försonas och gå vidare. Om de vägrar kan de lättare brännmärkas som militanta eller radikala och utestängas från den politiska processen. När allt kommer omkring är det ju bara oresonliga och sjuka människor som skulle tacka nej till ett erbjudande om försoning.

Redogörelse 5: Terapeutens uttalande

Följande stycke hämtat från Herman (Trauma and Recovery 1977) handlar om kvinnor som utsatts för sexualiserat våld och andra former av våld i barndomen.

Det är nästan oundvikligt att överlevaren har stora svårigheter att skydda sig själv i samband med nära relationer. Hennes desperata längtan efter omsorg och omtanke gör det svårt att sätta trygga och adekvata gränser mot andra. Hennes benägenhet att nedvärdera sig själv och idealisera dem hon dras till försämrar hennes omdöme ytterligare. Hennes starka anpassning till andras önskemål och hennes automatiska, ofta omedvetna vana att lyda gör henne också sårbar för alla som befinner sig i en makt- eller auktoritetsställning. Hennes dissociativa defensiva stil gör det svårt för henne att göra medvetna och korrekta riskbedömningar. Och hennes önskan att återuppleva den riskfyllda situationen och få den att sluta väl kan få henne att återiscensätta övergreppen (s. 111).

Herman döljer våld genom begränsa omnämmandet av det och genom att framställa det som mindre allvarligt. Endast en gång hänvisar Herman direkt till sexualiserat våld i denna text. Ordet ”övergrepp” förmedlar det sexualiserade våldets ensidiga karaktär (se Coates och Wade 2004) men det förmedlar inte att handlingarna i var både ensidiga och våldsamma (West och Coates 2004). Ordet övergrepp (abuse) betyder utnyttjande (misuse), men utnyttjande innebär inte nödvändigtvis våld. En person kan utnyttja en annan på en rad olika sätt, till exempel genom att kräva att han ska arbeta långa arbetsdagar. Endast ett fåtal former av utnyttjande innebär att en person avsiktligt använder sig av tvång och förnedring mot en annan. Hermans val av ordet ”övergrepp” förringar allvaret i det våld som de kvinnor utsatts för vars beteende hon gör anspråk på att förklara och som hon försöker hjälpa. Alla de andra hänvisningarna till våld är så förtäckta att läsarna själva får sluta sig till det.

Herman skuldbelägger och sjukförklarar kvinnliga våldsoffer genom att tolka deras beteende utan att ta hänsyn till sammanhanget och genom att föra fram ett antal psykologiska slutledningar som leder bort uppmärksamheten från våldet till offrets tankar. Offret uppges ha ”svårigheter att skydda sig själv”, ha ”försämrat omdöme”, vanemässigt och omedvetet lyda auktoriteter och ha en ”dissociativ defensiv stil. Dessa personliga brister används för att förklara varför överlevaren tycks sakna ”trygga och adekvata gränser”, är ”sårbar för alla som befinner sig i en auktoritetsställning” och inte korrekt kan bedöma risker. På grundval av ogrundade psykologiska slutsatser ersätter Herman analysen att sätta offrets responser på förövarens våldshandlingar i sitt sammanhang med en redogörelse utan sammanhang som lägger skulden på och sjukförklarar offret.

Herman döljer motstånd genom att placera in offren i en enda kategori och använda en singularform: ”överlevaren”. Hon använder detta ord för att skapa och framhålla gemensamma brister hos offer och ge intryck av att beskrivningen gäller alla dessa offer. Eftersom de sociala omständigheterna och våldets närmare innehåll skiljer sig avsevärt åt mellan olika offer, är det emellertid rimligt att kvinnornas beteende före, under och efter övergreppen också skiljer sig åt. Hermans användning av singularformen ”överlevaren” döljer dessa skillnader och därmed offrens unika och situationsbetingade speci-

fika reaktioner och motstånd. I stället för att göra motstånd hävdar Herman att kvinnor som har utsatts för våld har en ”önskan att återuppleva den riskfyllda situationen” och att ”[åter iscensätta] ... övergreppen”. Här framställer hon ”överlevarna” som ansvariga för konststycket att på egen hand åter iscensätta det våld som utövats mot dem, trots att våldshandlingar kräver minst två personer (förövaren och offret). Genom att framställa det som om offren ingick i en homogen kategori som söker upp våld, förnekar Herman alla möjligheter till motstånd.

Hermans redogörelse fördunklar förövarens ansvar totalt. Hon benämner faktiska eller potentiella förövare som ”andra”, ”dem hon dras till” och människor i ”makt- eller auktoritetsställning”. Samtidigt som vi får dessa neutrala eller till och med positiva beskrivningar av våldsutövare, får vi inte någon närmare information om de strategier som används av förövarna för att snärja kvinnorna och bryta ner deras motstånd. Följaktligen förknippas aldrig förövarna med en beskrivning som visar hur överlagt och omfattande det våld som utövas mot dessa kvinnor i själva verket är. Den fråga som Herman har formulerat och besvarar i sin redogörelse är inte hur förövare underkuvar kvinnor (Coates 2000a, 2002a; Coates 2003), utan varför kvinnor har ”stora svårigheter att skydda” sig själva. Genom denna ogenomtänkta frågeställning omvandlas förövarna till offer för ”överlevarnas” psykologiska brister och dysfunktionella beteende: överlevarna ”idealiserar” med orätt, lyder i alltför hög grad och kan inte ”sätta trygga och adekvata gränser” gentemot förövarna, eftersom de är otillräckliga och till och med sjuka. Dessa brister gör att kvinnor värvar förövare för att bli kränkta så att de kan ”återuppleva” och åter iscensätta ”övergreppet”. På så sätt definierar Herman förövarna och deras handlingar som irrelevanta och till och med normala. Samtidigt framställer hon kvinnorna och deras handlingar som avvikande, vilket kräver en förklaring (se även Coates och Johnson 2001; Tavis 1992).

Diskussion

De texter som vi har undersökt här utgör inte slumpmässiga eller representativa exempel på den omfattande diskursen om individuellt våld. Vi har valt ut dem eftersom de avspeglar olika perspektiv och helt olika former av våld, samtidigt som de lokalt ger upphov till de fyra diskursiva operationerna. De döljer våldet genom att våldshandlingar felaktigt beskrivs som ömsesidiga och inte ensidiga och det innebär i sin tur att de egenskaper som utmärker de sociala interaktioner där individuellt våld utövas beskrivs felaktigt.

På vissa ställen, till exempel i Hermans text, beskrivs interaktionens karaktär på ett så felaktigt sätt att offret förvandlas till huvudaktör bakom våldet mot henne själv. Våldet döljs även genom att man använder förringande uttryck (”övergrepp”), enbart knyter våldet till det förgångna (”lära av historien”) eller ger felaktiga beskrivningar av vad eller vem som gav upphov till våldet (”svartsjuka”, ”uppfattningar” ”sexdrift”). Samtliga stycken innehåller också dekontextualiserade redogörelser för förövarnas och offrens handlingar. Efter att de ryckts ur sitt sammanhang beskrivs både förövarnas och offrens handlingar på ett felaktigt sätt.

Texterna reducerar även förövarens ansvar genom att våldet framställs som oöverlagt.

Davis beskriver sitt eget upprepade våld mot sin fru som en följd av svartsjuka och kärlek. Stewart framställer ett extremt våld från den kanadensiska regeringens och kyrkosamfundens sida mot ursprungsbefolkningen, framför allt barnen, som ett relationsproblem. En domare betecknar upprepade sexualiserade övergrepp mot ett barn som ”en isolerad händelse” som bara inträffade. Bradford beskriver uttryckligen råa sexualiserade övergrepp på barn som oavsiktliga och Herman framställer offren som personer som söker upp och i själva verket utövar våld mot sig själva. Överhuvudtaget beskrivs våldshandlingar som konsekvenser av sociala, biologiska eller psykologiska krafter som överväldigat förövarna och tvingat dem att begå dessa handlingar (Coates och Wade 2004; Todd och Wade 2003). I ingen av texterna nämns att förövarna förväntade sig motstånd från offret och medvetet vidtog åtgärder för att bryta ner det.

I texterna döljs offrens motstånd helt och de framställs i stället som passiva eller till och med villiga deltagare i våldet. Sådana formuleringar innebär oundvikligen att offrens trovärdighet ifrågasätts liksom sanningshalten i deras berättelser. Om förövarens handlingar var så våldsamma som offret har hävdad, skulle hon då verkligen ha låtit bli att göra motstånd? Och omvänt: genom att hon ”lät bli” att göra motstånd, samtyckte hon då inte underförstått eller till och med uppmuntrade förövaren (jfr. Herman 1997; Walker 1979)? Eller visar hennes underförstådda samtycke inte att hon uppskattade eller omedvetet åstundade handlingarna i fråga? I linje med de antaganden som ligger bakom dessa frågor, framställs offren bara som sociala aktörer när deras handlingar eller skenbara passivitet även kan tolkas som negativa eller självdestruktiva. Sådana tolkningar av det passiva eller undergivna offret utsätter henne för den särskilt otäcka form av socialt förakt som är förbehållet personer som tycks resignera när de drabbas av motgångar och inte gör något åt det.

Dessa texter visar också hur de fyra diskursiva operationerna hänger samman med varandra i funktionellt hänseende. En redogörelse som döljer ett offers motstånd döljer till exempel också våldets karaktär och fulla omfattning och reducerar förövarens ansvar. Om offrets motstånd döljs kan inte den avgörande frågan om hur förövaren försökte bryta ner det motståndet blottläggas och granskas. Det innebär också att de mer uppenbart överlagda aspekterna av våldet (till exempel exakt vilka strategier som förövaren använde sig av för att isolera och hota offret före, under och efter vissa övergrepp) förblir dolda. Sedan framstår det som om förövaren gjorde sig skyldig till en ”isolerad händelse” då han tillfälligt förlorade kontrollen och handlade i strid med sin normalt så goda karaktär (Coates 1996 a, b; Coates och Wade 2004; Morgan och O’Neill 2001; O’Neill och Morgan 2001). En rad överlagda handlingar som utgör ett övergrepp beskrivs som en enstaka, oöverlagd handling som orsakats av yttre krafter (Coates 1997). Beskrivningarna av våldet i dessa texter är alltså synnerligen urvattnade och felaktiga genom att de döljer våldet, skuldbelägger och sjukförklarar offret, döljer motståndet och ursäktar förövarna.

Eftersom de diskursiva metoder som vi har granskat här är så allmänt utbredda vore det fel att hävda att det föreligger en konspiration, peka ut en yrkesgrupp som källan till problemet eller behandla exemplen enbart som avspeglningar av uppfattningar som några få isolerade individer hyser. Vi menar att de diskursiva metoderna i fråga är traditionella i den meningen att de är så totalt integrerade i de vardagliga samtalen att de framstår

som oproblematiska så länge de inte granskas närmare och jämförs med de handlingar som de förutsätts beskriva. Trots det kan vi inte godta att de olika författarna skulle stå över alla fördomar och allt egenintresse och att de inte skulle ha något ansvar. Att som yrkesman eller politiker ta ställning inom detta socialt djupt problematiska område innebär att man måste ta ansvar för att utföra noggranna och väl övervägda diskursiva handlingar, vilket även innefattar konsekvenserna av dessa handlingar.

Vidare visar vår forskning att de språkliga redskap med vilka de fyra diskursiva operationerna utförs används selektivt på ett sätt som gör att offer och förövare byter plats med varandra. Vi har inte kunnat finna att felaktiga beskrivningar ibland skulle gynna offren och ibland förövarna, på ett någorlunda balanserat eller slumpartat sätt. Tvärtom gynnar de felaktiga beskrivningar som vi har identifierat alltid förövarna och missgynnar offren.

I tidigare studier av sexualiserat våld, fann vi att domare som beskrev våldshandlingar använde sig av passiva grammatiska konstruktioner utan utlösande faktorer, orsaksbeskrivningar och ömsesidighetsskapande uttryck på ett sätt som fördunklade förövarnas medverkan och ansvar. När de skapade förmildrande faktorer använde sig emellertid samma domare av aktiva grammatiska konstruktioner med utlösande faktorer som betonade förövarnas ansvar för till synes positiva handlingar som att ha ett arbete, ha ”god karaktär” och i nuläget inte utgöra någon fara. Överlag framställdes förövarna som om de inte hade något ansvar för negativa handlingar men i högsta grad för positiva sådana (Coates och Wade 2004). Framställningsmönstret är det omvända för offren, vilka beskrevs som medverkande och ansvariga endast när det gällde handlingar (eller avsaknad av handlingar) som innebär passivitet eller någon form av personliga brister (Ridley och Coates 2003). Hur konsekvent detta mönster är kan endast visas om man beaktar vilken betydelse kön, klass, ras och andra maktförhållanden har.

Språklig nybildning som ”eld från egna förband” (friendly fire) och ”bieffekter” (collateral damage) används ibland för att dölja våldshandlingars verkliga natur och omfattning. Normalt är dock de språkliga redskap som används för att utföra de fyra diskursiva operationerna synnerligen konventionella och används dagligen utan synbara problem. De innebär att de mest skadliga och avskyvärda våldshandlingar beskrivs i de mest vardagliga och välvilliga ordalag. Formuleringarnas konventionella karaktär innebär att våldshandlingarna framstår som mer acceptabla och döljer deras verkliga natur ur offrens synvinkel. Genom att till exempel beskriva sexualiserat våld som ”sexuella övergrepp”, ”kyssande”, ”smekningar” eller att ”ha samlag” förlägger man dessa handlingar till den sexuella sfären. Med tanke på hur vanligt förekommande dessa och andra uttryck är, är det inte förvånande att domare och andra yrkesgrupper beskriver våldshandlingar på ett felaktigt sätt. Görs inget åt detta kommer de och andra att fortsätta att behandla sexualiserade övergrepp som sexuella handlingar som spårat ur och inte som våldshandlingar som tydligt skiljer sig från sexuella handlingar (Coates 1996b, 1997; Coates m.fl. 2004; West och Coates 2004).

Samtidigt som frågan om vilka ord som är lämpliga för att beskriva olika handlingar (Danet 1980) är mycket viktig kan våldet inte reduceras till ett diskursproblem, vilket varje barn som har bevittnat eller blivit utsatt får våld kan intyga. Uppfattningen att vad

som räknas som våld endast är en fråga om social konstruktion, till exempel att en våldtäkt av ett barn med lika giltighet kan beskrivas som ett ”samlag” eller som ”påtvungad vaginal penetration” eller att skillnaden mellan dessa uttryck är ”rent semantisk”, visar på en extrem intellektuell distans som kan betraktas som en form av samförstånd med förövarna. Samtidigt är uppfattningen att våldsbrott kan förebyggas eller begränsas enbart genom att ändra språkbruket, utan att man behöver beakta den strukturella ojämlikhet som ger en viss grupp privilegerad tillgång till social makt, diskursutrymme och andra sociala fördelar, minst sagt naiv.

Vi intar en kritisk realistisk ståndpunkt: våldshandlingar och motståndshandlingar – inte bara handlingar som tolkas som våldsamma eller omtolkas som motstånd – äger rum. Motstånd är inte mindre verkligt än våld. Denna ståndpunkt är inte okomplicerad. Det finns många gråzoner som det inte är så lätt att förhålla sig till. Vår erfarenhet är emellertid att gråzonerna ofta ändrar nyans när vi granskar den verkliga sociala interaktionen närmare.

Genom att framhålla språkets makt vill vi också undvika att hemfalla åt den sorts diskursiva determinism som ligger till grund för vissa poststrukturella, socialkonstruktivistiska och postmoderna tankegångar (t.ex. Foucault 1972, 1980). Diskursiv determinism innebär att man anser att diskurs skapar verklighet, sätter gränser för tanken (Bourdieu 1977), formar och stänger in subjektet (t.ex. Foucault 1972, 1980) och i sista hand styr individens beteende (Eagleton 1991). I lika hög grad som de många olika formerna av biologisk, psykologisk och social determinism reducerar den diskursiva determinismen individens beteende och den subjektiva erfarenheten till effekter (Ridley och Coates 2003; Wade 1997, 2000). Ur detta perspektiv är skillnaden inte stor mellan psykoanalys, biologisk psykiatri, sociobiologi och social konstruktivism. Diskussionerna om de verkliga orsakerna eller bestämningsfaktorerna bakom individens beteende och erfarenhet är snarast som meningsutbyten mellan olika fraktioner inom ett och samma politiska parti; det finns mycket mer som förenar dem än som skiljer dem åt. Diskussionerna i sig döljer de deterministiska antaganden som vidmakthålls i tysthet.

Vi menar att de fyra diskursiva operationer som vi har identifierat här hindrar effektiva insatser i form av utbildning, stöd till offer, rapportering, polisiärt arbete, lagföring, skydd av barn och rådgivning till förövare och offer. Mer forskning behövs för att klarlägga i vilken omfattning de fyra diskursiva operationerna förekommer i professionella, akademiska och offentliga diskurser och vilket inflytande de i så fall har. Genom denna forskning kan man vidare pröva förtjänsterna med ”Den interaktions- och diskursbaserade synen på våld och motstånd” som en ram för kritisk analys, forskning och sociala åtgärder. Dessutom har vi bara identifierat fyra typer av diskursiva operationer, det finns säkerligen fler.

Av dessa skäl anser vi att alla beskrivningar av förövare och våldshandlingar måste beakta de sex grundsatserna i ”Den interaktions- och diskursbaserade synen på våld och motstånd” som grundläggande premisser. Följaktligen försöker vi i vårt arbete som lärare, samhällsaktivister, administratörer, forskare och terapeuter att (a) blottlägga våldet genom att använda uttryck som visar på dess ensidiga karaktär och om möjligt inkludera redogörelser för offrens reaktioner, (b) klarlägga förövarnas ansvar genom att undvika

uttryck som framställer förövarna som om de hade förlorat kontrollen och genom att understryka våldshandlingarnas överlagda karaktär och i synnerhet förövarnas strategiska ansträngningar att bryta ner offrens motstånd, (c) belysa och uppmärksamma offrens responser och motstånd genom att ställa frågor om offrens responser på våldshandlingar och förtryck, samt belysa den situationsbetingade logik genom vilken vissa responser blir begripliga som former av motstånd, och (d) bemöta skuldbeläggning och sjukförklaring av offren genom att få fram redogörelser för offrens välövertänkta, resoluta och kreativa motstånd. Samtidigt som språket kan vara ett verktyg för dominans, kan det också vara ett verktyg för motstånd. ■

J Fam Viol (2007) 22:511-522
DOI 10/007/s10896-007-9082-2
ORIGINALARTIKEL Publicerat online: 26 juli 2007
© Springer Science + Business Media, LLC 2007

Tack! Denna forskning har fått stöd i form av ett bidrag från Social Sciences and Humanities Research Council of Canada. Vi vill tacka Blair Lischeron, Nick Todd och Krista West för deras insiktsfulla kommentarer till detta manuskript.

En del av denna studie presenterades vid Coming to Terms, Anti-Violence Summer Intensive, som anordnades i Duncan, BC, Kanada 2004.

*L. Coates
Department of Psychology, Okanagan College,
583 Duncan Ave. W,
Penticton, BC, Kanada V2A 8E1
E-post: lcoates@okanagan.bc.ca*

*A. Wade
216-80 Station St.
Duncan, BC V9L 1 M4, Kanada
E-post: awade@cityu.edu*

Referenser

- Bavelas, J.B. & Coates, L. 2001.** Is it sex or assault? Erotic vs. Violent language in sexual assault trial judgements. *Journal of Social Distress and the Homeless*, 10, 29-40.
- Bavelas, J., Coates, L. & Johnson, T. 2002.** Listener responses as a collaborative process: The role of gaze. *Journal of Communication*, 52,116-122.
- Berns, N. 2001.** Degendering the problem and gendering the blame: Political discourse on women and violence. *Gender and Society*, 15(2), 262-281.
- Bhabha, H.K. 1990.** The other question. Difference, discrimination and the discourse of colonialism. In M.G.R. Ferguson, T.T. Minh-ha & C. West (Eds.), *Out there: Marginalization and contemporary culture* (pp. 71-88). Cambridge, MA: The MIT Press.
- Bourdieu, P. 1977.** *Outline of a theory in practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brenneis, D. & Lein, L. 1977.** "You fruithead": A sociolinguistic approach to children's dispute settlement. In S. Ervin-Tripp & C. Mitchell-Kernon (Eds.), *Child discourse* (pp. 49-65). New York: Academic.
- Burstow, B. & Weitz, D. (Eds.) 1988.** *Shrink resistant: The struggle against psychiatry in Canada*. Vancouver: New Star Books.
- Chrisjohn, R.D. & Belleau, C. 1991.** *Faith misplaced: Lasting effects of abuse in a first nations community*. Caribou Tribal Council.
- Chrisjohn, R.D. & Young, S.L. 1993.** Among school children: Psychological imperialism and the residential school experience in Canada. Paper presented at the Vancouver Symposium on Ethnicity, Conflict and Cooperation, Vancouver.
- Churchill, W. 1993.** *Struggle for the land: Indigenous resistance to genocide, ecocide and expropriation in North America*. Monroe, ME: Common Courage Press.
- Churchill, W. 1994.** *Indians are us? Culture and genocide in North America*. Monroe, ME: Common Courage Press.
- Churchill, W. 1996.** *From a native son: Selective essays on indigenism 1985-1995*. Boston: South End Press.
- Coates, L. 1996a.** Discourse analysis of sexual assault trial judgements: Casual attributions and sentencing. Unpublished doctoral dissertation, University of Victoria, Victoria, BC.
- Coates, L. 1996b.** Distinguishing between sex and violence. Paper presented at the Women's Studies Research Group, Loughborough, UK.
- Coates, L. 1997.** Causal attributions in sexual assault trial judgements. *Journal of Language and Social Psychology*, 16, 278-296.
- Coates, L. 2000a.** The emperor's new clothes: Manufacturing consent in sexual assault cases. Paper presented at the ORCAS Society, Language, Violence and Responsibility Conference, Duncan, BC.
- Coates, L. 2000b.** Twice a volunteer: Mutualizing violence. Paper presented at the Women's Resistance Group, Duncan, BC.
- Coates, L. 2001.** Mutual and unilateral descriptions of violent acts. Paper presented at the Women's Resistance Group, Duncan, BC.
- Coates, L. 2002a.** Narratives of consent. Paper presented at the Narrative Matters, Fredericton, NB.

- Coates, L. 2002b.** Tell it like it isn't: Representing sexual assault. Paper presented at the Atlantic Crime Prevention Conference, Fredericton, NB.
- Coates, L. 2003.** The mystification of Consent: An Analysis of Sexual Assault Trial Judgements. University of Lethbridge.
- Coates, L. 2004.** News of violence: Misrepresenting violence in the media. Lethbridge, AB, Canada.
- Coates, L. & Johnson, T. 2001.** Toward a social theory of gender. In H. Giles & P. Robinson (Eds.), *Handbook of language and social psychology* (vol. 2, pp. 451-464). New York: Wiley.
- Coates, L. & Wade, A. 1994.** Use of psychological language in sexual assault trial judgements. Paper presented at the Canadian Psychological Association conference; Penticton, BC.
- Coates, L. & Wade, A. 1997.** Identifying violence and understanding resistance. Paper presented at the Malaspina Child and Family Services Conference, Nanaimo, BC.
- Coates, L. & Wade, A. 2004.** Telling it like it isn't: Obscuring perpetrator responsibility for violence. *Discourse and Society*, 15, 499-526.
- Coates, L., Bavelas, J.B. & Gibson, J. 1994.** Anomalous language in sexual assault trial judgements. *Discourse and Society*, 5(2), 191-205.
- Coates, L., Hoyt, N., Tatlock, M. & West, K. 2004.** Mutualizing violence: Concealment and blame in Canadian sexualized violence trial judgements. University of Lethbridge.
- Coates, L., Todd, N. & Wade, A. 2003.** Violence and resistance. Paper presented at the Coming to Terms: Summer Intensive on Anti-Violence, Duncan, BC.
- Danet, B. 1980.** 'Baby' or 'fetus'? Language and the construction of reality in a manslaughter trial. *Semiotica*, 32, 187-219.
- Davis, M. & Troupe, Q 1990.** *Miles: The autobiography*. New York: Simon and Schuster.
- Eagleton, T. 1991.** *Ideology*. London: Verso.
- Fairclough, N. 1989.** *Language and power*. London: Longman.
- Foucault, M. 1972.** *The archaeology of knowledge and the discourse of language* (A.M.S. Smith, Trans.). New York: Pantheon.
- Foucault, M. 1980.** *Power/knowledge*. New York: Pantheon.
- Goodwin, C. 1981.** *Conversational organization: Interaction between speakers and hearers*. New York: Academic.
- Graveline, F.J. 1998.** *Circle works*. Halifax: Fernwood.
- Haig-Brown, C. 1988.** *Resistance and renewal: Surviving the Indian residential school*. Vancouver, BC: Tillacum Library.
- Henley, N.M., Miller, M. & Beazley, J. 1995.** Syntax, semantics and sexual violence: Agency and the passive voice. *Journal of Language and Social Psychology*, 14 (1/2), 60-84.
- Herman, D. 1984.** The rape culture. In J. Freeman (Ed.), *Women: A feminist perspective* (3rd edn. pp. 20-38). Palo Alto: Mayfield.
- Herman, J. 1997.** *Trauma and recovery*. New York: Basic Books.
- Kelly, L. 1988.** *Surviving sexual violence*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Kendon, A 1985.** Some uses of gesture. In D. Tannen & M. Saviile-Troike (Eds.), *Perspectives*

on silence. (pp. 215-234). Norwood, NJ: Ablex.

Kraut, R.E. & Johnston, R.E. 1979. Social and emotional messages of smiling: An ethological approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 9, 1539-1553.

Lamb, S. 1991. Acts without agents: An analysis of linguistic avoidance in journal articles on men who batter women. *American Journal of Orthopsychiatry*, 61(2), 250-257.

Lamb, S. & Keon, S. 1995. Blaming the perpetrator: Language that distorts reality in newspaper articles on men battering women. *Psychology of Women Quarterly*, 19(2), 209-220.

Linell, P. 1982. The written language bias in linguistics. Linköping, Sweden: University of Linköping.

Linell, P. 1988. The impact of literacy on the conception of language: The case of linguistics. In R. Saljo (Ed.), *The written world* (pp. 41-58). Berlin: Springer.

Morgan, M. & O'Neill, D. 2001. Pragmatic post-structuralism (II): An outcomes evaluation of a stopping violence programme. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 11(4), 277-289.

O'Neill, D. & Morgan, M. 2001. Pragmatic post-structuralism (I): Participant observation and discourse in evaluating violence intervention. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 11(4), 263-275.

Orwell, G. 1966. *Nineteen eighty-four*. London: Secker & Warburg.

Penelope, J. 1990. *Speaking freely*. New York: Pergamon.

Ridley, P. & Coates, L. 2003. Representing victims of sexualized assault: Deficient or proficient? University of Lethbridge.

Rosenthal, M.K. 1982. Vocal dialogues in the neonatal period. *Developmental Psychology*, 18(1), 17-21.

Said, E. 1979. *Orientalism*. New York: Vintage Books.

Said, E. 1993. *Culture and imperialism*. New York: Knopf.

Scott, J.C. 1990. *Domination and the arts of resistance*. New Haven, CT: Yale University Press.

Stewart, J. 1998, June 14, 2001. Notes for an address by the Honourable Jane Stewart Minister of Indian Affairs and Northern Development on the occasion of the unveiling of "Gathering Strength – Canada's Aboriginal Action Plan". Retrieved June 27, 2002, from http://www.ainc-inac.gc.ca/nr/spch/1998/98j7_e.html.

Tavris, C. 1992. *The mismeasure of woman*. New York: Simon and Schuster.

Todd, N. & Wade, A. 1994. Domination, deficiency and psychotherapy. *The Calgary Participant*, 37-46.

Todd, N. & Wade, A. 2003. Coming to terms with violence and resistance: From a language of effects to a language of responses. In T. Strong & D. Pare (Eds.), *Furthering talk: Advances in the discursive therapies* (pp. 145-161). New York: Kluwer.

Wade, A. 1995. *The language of colonialism*. University of Victoria, Victoria, BC.

Wade, A. 1997. Small acts of living: Everyday resistance to violence and other forms of oppression. *Journal of Contemporary Family Therapy*, 19, 23-40.

Wade, A. 2000. Resistance to interpersonal violence: Implications for the practice of therapy. Unpublished doctoral dissertation, University of Victoria, Victoria, BC.

Walker, L. 1979. *The battered woman*. New York: Van Nostrand.

West, K. 2003. Responsibility and discursive representations: It's all in how you say it. Unpublished Honours, St. Thomas University, Fredericton, NB.

West, K. & Coates, L. 2004. Representation and responsibility: An analysis of sexual assault trial judgements. Saint Thomas University, Fredericton, NB.

White, M. 1986. Negative explanation, restraint and double description: A template for family therapy. *Family Process*, 25(2), 169-184.

White, M. 1995. Re-authoring lives: Interviews & essays. Adelaide: Dulwich Centre Publications.

White, M. & Epston, D. 1989. Literate means to therapeutic ends. Adelaide: Dulwich Centre Publications.

ATT TA MOTSTÅND PÅ ALLVAR:

En responsbaserad modell för socialt arbete vid våld mot ursprungsbefolkningens kvinnor

Kinewesquao/Cathy Richardson och Allan Wade

SAMMANFATTNING: I det här kapitlet presenterar författarna en responsbaserad modell för socialt arbete vid våld, i synnerhet våld riktat mot kvinnor från ursprungsbefolkningen. Här (a) görs en genomgång av de viktigaste aspekterna av en responsbaserad modell, (b) granskas den koloniala relationskod som avspeglar sig i beskrivningar av de förtryckta i diskursen om kolonialism och vård och omsorg, responser (c) görs en genomgång av aktuell forskning om sociala responser som möter den som utsatts för våld och hur den påverkar det praktiska sociala arbetet, (d) presenteras ett exempel med ett fall som belyser en kvinnas responser på och motstånd mot våld och mot en rad negativa sociala responser från personal som möter brottsutsatta och (e) ges en kortfattad beskrivning av responsbaserade samtal och hur de kan användas i arbetet med att skydda barn. Författarna menar att responsbaserade metoder skapar säkerhet och återger offren deras värdighet. Det möjliggör myndighetsutövning på ett effektivt sätt samtidigt som man undviker att kopiera inflytande i det sociala arbetet.

Frågeställningar som tas upp i det här kapitlet:

1. Hur responderar kvinnor på och gör motstånd mot våld från partnern?
2. Hur kan utforskande studier om kvinnors fortlöpande motstånd mot våld användas som grund för säkerhetsplanering i arbetet med att skydda barn?
3. Hur kan socialarbetare motverka att mödrar skuldbeläggs och patologiseras samtidigt som de bidrar till säkerhet och gemensam planering?

Socialt arbete för att skydda barn är en skapad social respons gentemot barn som har lidit skada eller utsatts för fara genom en eller flera former av våld. Det är också där som statens maktapparat möter några av de mest förtryckta och marginaliserade samhällsmedborgarna. Av detta följer att en ingående analys av våld och förtryck, från smärre kränkningar till extrema och långvariga övergrepp, måste vara centralt i såväl teori som praktik vid arbetet med att skydda barn.

När det gäller familjer från ursprungsbefolkningen är det särskilt viktigt att klarlägga de funktionella samband som förklarar olika former av våld och förtryck. I Kanada drev till exempel stölder av ursprungsbefolkningens mark bort dem från de områden där de traditionellt hade levt, bröt sönder deras levnadssätt och gjorde att lokala samhällen upplöstes. Samhällena blev sämre på att skydda unga kvinnor. Vissa av dem flydde till städerna för att komma bort från våld och fattigdom, men blev där socialt isolerade och exponerade för mer våld. Staten och de stora bolagen drog fördel av att samhällena destabiliserades. De lade beslag på mark och byggde upp enorma rikedomar (Adams 1989;

Harris 2002; O'Keefe & MacDonald 2001). Kolonialismen har alltså en direkt betydelse för de många olika former av våld mellan människor som förekommer idag.

Sex av tio kanadensiska provinser och ett territorium (Alberta, Saskatchewan, Prince Edward Island, New Foundland, New Brunswick, Nova Scotia och Northwest Territories) utökande sin lagstiftade definition av barnmisshandel till att inkludera barn som bevittnar eller exponeras för våld i hemmet. Fyra kanadensiska provinser (British Columbia, Manitoba, Ontario och Québec) och två territorier (Yukon och Nunavut) definierar inte uttryckligen barns upplevelse av våld i hemmet som en separat form av barnmisshandel utan inkluderar den i sin definition av emotionella övergrepp. I den kanadensiska studien "Incident Studie of Reported Child Abuse and Neglect 2003" fann man att exponering för våld i hemmet var den näst vanligaste formen av barnmisshandel i Kanada (exklusive Québec). Uppskattningsvis anmäldes 50 000 fall av barn som exponerats för våld i hemmet under 2003 (Blackstone och Trocmé 2005).

Begreppet "barn som bevittnar våld" [våld översättarens anmärkning] paras ofta ihop med uppfattningen att mammor "misslyckas med att skydda" sina barn från att bevittna våld och därmed är skyldiga till barnmisshandel eller försummelse. "Misslyckas med att skydda" antyder att mammor inte bekymrar sig över det våld som de utsätts för, och som deras barn bevittnar, förrän myndigheterna ingriper. Faktum är att de flesta mödrar som misshandlas vidtar åtgärder för att stoppa övergreppen och ofta söker hjälp från olika håll (Magen 1999) för att skydda och ta hand om sina barn (Hilton 1992, Scheeter och Edleson 1995, 1999). Sociala myndigheter bortser konsekvent från dessa ansträngningar (Edleson 2003). När barn bevittnar våld mot sina mödrar, är det oftast enbart fokus på mödrarnas ansvar att ingripa och skydda barnen, medan förövarens ansvar ignoreras, även när de är fäder eller fadersgestalter (Strega 2006; Sullivan 2000).

Responsbaserade idéer

Responsbaserade idéer växte fram ur det direkta arbetet med människor som hade blivit utsatta för våld, bland annat kvinnor och män från ursprungsbefolkningen som hade blivit utsatta för övergrepp på internatskolor (Coates, Todd och Wade 2000; Nelson och Richardson 2007; Wade 1997, 2000 och 2007). I vårt kliniska arbete (Coates, Todd och Wade 2000, 2003; Todd och Wade 1994; Wade 1997, 2000) konstaterade vi att offren alltid gör motstånd mot våld och andra former av förtryck, öppet eller i det fördolda beroende på omständigheterna.

Vi fann att en rad olika problem kunde bearbetas genom att leda in klienterna på samtal där deras motstånd belystes och uppmärksammades (Epston 1986; Kelly 1988; Richardson 2005; Todd och Wade 1994; Wade 1997 och 2000). Det krävde emellertid stora teoretiska och praktiska förändringar. Motståndshandlingar är responser på våld, inte resultat eller konsekvenser av våld. Genom att fokusera på offrens responser kunde vi lättare identifiera och bygga upp berättelser om deras motstånd. Berättelser om motstånd kan i själva verket användas för att bemöta berättelser om sjukdom och passivitet, vilka ofta används för att lägga skulden på offren.

Todd (2007) använde sig av dessa tankegångar i sitt arbete med män som brukar våld

mot kvinnor, och Coates (1996) förde in responsbaserade metoder i ett program med kritisk analys och forskning kring sambandet mellan våld och språk (Coates och Wade 2007). Richardson (2003, 2004, 2005) tillämpade responsbaserade idéer i sitt arbete i utvecklandet med att utveckla métisernas identitet och utvecklade det så kallade ”Medicine Wheel of Resistance” (Motståndshjulet) som en ram för att få kunskap om ursprungsbefolkningens motstånd mot kolonisation, rasism och förtryck. Vi utvecklar och testar för närvarande en modell för arbetet med att skydda barn, där responsbaserade idéer integreras med Richardsons forskning och praktiskt arbete och med andra aktuella arbeten inom detta område, exempelvis metoden Signs of Safety (Turnell och Edwards 1999).

Den koloniala koden

De europeiska kulturer som gav oss fångläger som kallades internatskolor och andra mekanismer för kolonial dominans gav oss även samtalsterapi och vård- och omsorgsyrken. Det är därför naturligt att diskurser om kolonialism och vård, omsorg och socialt arbete avspeglar vanligt förekommande tankegångar och åtgärder. Detta förefaller allra mest uppenbart när det gäller problemet med våld. Många av de språkliga grepp som ingår i den koloniala diskursen (till exempel stereotypa bilder, förskönande omskrivningar, passiva grammatiska konstruktioner utan utlösande faktorer, ömsesidighetsskapande uttryck och förutbestämda överföringar) förekommer ofta i rättsväsendets och vård- och omsorgssektorns diskurser och har likartade funktioner (Coates och Wade 2007).

Offren framställs som passiva individer som inbjuder till eller omedvetet önskar det våld de utsätts för, medan förövarna framställs som olyckliga individer som tvingas att kränka andra på grund av krafter som de inte förstår eller kan råda över. Ensidiga våldshandlingar, från folkmord och våldtäkt till våld mot närstående, beskrivs som ömsesidiga handlingar som offren till stor del bär skulden för (Coates 1996). Dessa felaktiga beskrivningar ger upphov till en rad negativa sociala responser gentemot offren, särskilt de som redan innan har utsatts för olika former av förtryck (Andrews och Brewin 1990; Andrews, Brewin och Rose 2003; Justice Institute of BC 2007).

Det nära sambandet mellan kolonialismen och psykiatri och i förlängningen hela vård- och omsorgssektorn beskrivs tydligt av Mannoni, en psykiatriker som arbetade på Madagaskar före och efter att fransmännen slog ned 1949 års uppror och dödade uppskattningsvis 90 000 madagasker.

Koloniseringen har alltid byggt på att det funnits behov och beroende. Det är inte alla folkslag som är lämpade att bli koloniserade, utan endast de som känner behov av det. Nästan överallt där européer har grundat kolonier ... kan man säga att de var väntade eller till och med efterlängtrade i undersåtarnas undermedvetna. (Mannoni citerad i Macey 2000: 188)

Mannoni använder det psykoanalytiska begreppet omedveten önskan och beroende för att definiera koloniseringen som en ömsesidig i stället för en ensidig process. Förtryckaren och de förtryckta antas ingå i ett slags symbiotiskt förhållande där de förtryckta är i behov av att bli behärskade och kontrollerade. Den naturliga konsekvensen av detta

synsätt är att kvinnor omedvetet vill bli behärskade, våldtagna och slagna. Män tillgodoser helt enkelt det behovet. Liknande synsätt har på något oväntade vägar trängt in i moderna studier av förtryck och vård- och omsorgssektorn. Till exempel slog Freire (1970) fast följande:

De förtryckta, som har anpassat sig till den dominansstruktur som de ingår i och som har funnit sig i detta, kan inte föra frihetskampen så länge de upplever att de inte kan ta de risker som krävs. (32)

Liksom Mannoni underskattade Freire (1970) de förtrycktas motstånd. I stället hävdade han att den förtryckta känner en ”oemotståndlig dragning till förtryckaren” (49) och därmed intog han slutgiltigt den koloniala ståndpunkten att han kunde läsa miljontals förtryckta människors omedvetna tankar.

Pence förde in Freires tankar i Duluth-modellen för behandling av våldsamma män (Ellen Pence, personlig intervju 3 november 2007), och detsamma gjorde White (1995) i teorin om narrativ terapi. Tanken var att kvinnor som har misshandlats som barn inte kan skilja mellan våld och kärlek och därför inte gör motstånd mot det våld de gång på gång utsätts för av olika män. På liknande sätt hävdade Carniol (1992) och Moreau (1990) att förtryck ”påtagligt kan försämra en klients förmåga att tolka verkligheten på rätt sätt” (54). Enligt Carniol och Moreau förblindas de förtryckta av nedsatta perceptuella funktioner och ”utvecklar magiska ideologier. Dessa rationaliserar de förtrycktas passiva uppgivenhet inför det egna lidandet” (60). Socialarbetaren måste ifrågasätta klientens ”magiska ideologier” och hjälpa henne att utveckla ett ”kritiskt medvetande” – det vill säga socialarbetarens medvetande. Modellen bygger på uppfattningen att den förtryckta inte gör motstånd mot våld och positionerar den professionelle som den viktigaste motorn för meningsskiljaktigheter. Den återupprättar således en klasskillnad mellan den kritiskt medvetne professionella och det inom sig förtryckta offret (Rossiter 1994).

Uppfattningen att offren socialiseras till underkastelse är vanlig inom våldsbekämpningsfältet, bland annat inom våldscykelteorin (Walker 1979). Walker beskrev vissa former av motstånd från kvinnor, men utvecklade sedan teorin om inlärld hjälplöshet för att förklara deras påstådda passivitet.

Om hon redan har gått igenom flera cykler, bidrar insikten om att hon har offrat sin fysiska och psykiska trygghet för detta tillfälliga drömtillstånd till hennes självförakt och skam. Hon säljer sig själv för korta perioder av fas/cykel 3-beteende [Hon tillåter och förlåter honom upprepade gånger; översättarens anm.]. Hon blir medskyldig till sin egen misshandel (69). [Misshandlade kvinnors] beteende styrs av deras negativa kognitiva uppsättning, eller deras uppfattning om vad de kan och inte kan göra, och inte av vad som faktiskt händer(48).

Den kognitiva teorin om misshandlade kvinnors psykopatologi förklarar inte varför misshandlade kvinnor fortsätter att göra motstånd även när de framstår som hjälplösa (Burstow, 1990; Kelly 1988), exempelvis genom att inte ge förövaren förevändningar för ytterligare våld medan de väntar på en möjlighet att öppet skrida till handling. Den

fördunklar även förövarens ansvar genom att framställa våldsamt beteende som ett resultat av okontrollerbar ilska. Här följer ett exempel på hur cykelteorin används i nuläget:

Under den första fasen [i cykeln] ... försöker kvinnan lugna ner den våldsamma mannen och ändrar ofta sitt sätt att vara för att han inte ska bli arg. Detta ger vanligtvis upphov till en undergivenhet från kvinnans sida som skapar en inkörsport för framtida misshandel. Den andra fasen utgörs av en "okontrollerbar urladdning av spänningar som har byggts upp under den första fasen" ... Under den tredje fasen spelar mannen ångerfull och skamsen och lovar ofta att bättra sig. Som ett resultat, tillåter kvinnor förövare flera chanser att ångra sig och därmed falla in i en cykel av våld. (Ciraco 2001: 171)

Här framställs kvinnornas förmodade undergivenhet som katalysator för våldet. Kvinnorna framställs som aktiva enbart i det avseendet att de inbjuder till våld (till exempel "skapar en inkörsport" och "ger våldsamma män flera chanser"), medan mäns våld framställs som ett resultat av krafter ("spänningar") som de inte kan kontrollera. I likhet med Mannoni beskrivs våld mot kvinnor i följande stycke som del i ett komplementärt förhållande mellan förövare och offer.

Partnerns karaktärsdrag håller dem samman ... I takt med att den våldsutsatta partnern anpassar sig och blir mer eftergiven ... gör partnerns karaktärsdrag att de blir alltmer beroende av varandra. Efter långvarig våldsutövning utvecklar de kompletterande karaktärsdrag: aggressiv/passiv, krävande/eftergiven, skuldbeläggande/skuldpåtagande. (12).

Precis som kolonistören och den koloniserade, enligt Mannoni kompletterar varandra, hävdas i detta stycke att kvinnor förvärvar "karaktärsdrag" som på ett fulländat sätt kompletterar våldsamma mäns karaktärsdrag. Våldsamma män och passiva kvinnor förenas i en "prydlig binär" (Mardorossian 2002). Offret är katalysator för våldet och upphov till sin egen olycka.

Mycket har skrivits om den diskursiva framställningen av "den andre", men den som beskriver "en annan" beskriver också sig själv (Crapanzano 1980). Att beskriva "de förtryckta" är ett viktigt sätt för personal inom vård och omsorg att beskriva sig själva.

De avsnitt som vi undersökt här avspeglar det som Todd och Wade (1994) kallat den koloniala relationskoden, vilken kan uttryckas som ett budskap i tre delar:

- 1. Du är otillräcklig** (hedning, vilde, falskt medveten, undergiven, passiv, nedtryckt, hjälplös, kognitivt störd och rädd).
- 2. Jag är kunnig** (kritiskt medveten, sakkunnig, professionell, närmare gud, bemyndigad av staten).
- 3. Därför har jag rätt** (plikt, helig skyldighet, laga makt) att vidta vissa åtgärder mot dig (föreskriva, upplysa, undervisa, bedöma, be, råda, lagstifta, omhänderta barn) ... för ditt eget bästa.

Denna relationskod framträder som tydligast vid negativa sociala responser gentemot

personer från ursprungsbefolkningen som har utsatts för våld, i synnerhet kvinnor, vilka ställs inför olika former av berövande och våld som fördunklas av den offentliga och professionella diskursen. Det är ingen tillfällighet att kvinnors motstånd mot våld inte finns med i det riskbedömningsverktyg som används av dem som arbetar med att skydda barn i British Columbia; att våldsutsatta kvinnor anklagas för att ”inte kunna skydda” sina barn (Strega 2006); att domare lägger skulden på båda parterna och erotiserar sexualiserat våld i kanadensiska domstolar (Coates 1996); att samhällskunskapsundervisningen på gymnasiet inte innehåller någon riktig analys av europeiskt våld och administrativt herravälde över ursprungsbefolkningen; eller att jurist- och vårdutbildningar inte innehåller någon närmare analys av motstånd mot våld och förtryck.

Sociala responser gentemot den som har utsatts för våldsbrott

Med uttrycket ”sociala responser” avses andra människors reaktioner mot offret när våldet har uppdragats. Vissa sociala responser är personliga genom att de bara är riktade mot det enskilda offret. Vänner och myndighetspersoner kan till exempel kritisera offret för att fatta dåliga beslut eller vara gränslös, eller så kan de erbjuda henne en skyddad zon och försäkra henne om att det inte är hennes fel. Andra sociala responser är systemiska eller kontextuella och riktade mot många offer. Beslut om vilka tjänster som ska finansieras och hur de ska tillhandahållas är exempel på faktiska responser mot offren som grupp, liksom beslut som skapar fattigdom, isolering, hemlöshet och andra förhållanden som begränsar offrens valmöjligheter.

Positiva sociala responser återskapar offren trygghet och värdighet och hjälper offer att återhämta sig. Merparten av dem som utsatts för sexualiserat våld och övergrepp och fysiskt våld uppger emellertid att de har mött negativa sociala responser från anhöriga, vänner och myndighetspersoner (Andrews, Brewin och Rose 2003). Kvinnor och personer som tillhör socialt marginaliserade grupper löper störst risk att mötas av negativa sociala responser. Offer som möter negativa sociala responser tenderar att uppleva ett starkare och mer långvarigt lidande och har större benägenhet att skuldbelägga sig själva för övergreppen.

De löper också större risk att diagnosticeras för psykisk sjukdom, även långt efter att övergreppen har upphört. Kvinnor som i barndomen mött negativa sociala responser vid tidiga avslöjanden om övergrepp är mindre benägna att anmäla övergrepp som vuxna och mer benägna att undvika myndigheter. (Andrews, Brewin och Rose 2003; Andrews och Brewin 1990; Fromuth 1986). Här följer några exempel på personliga och kontextuella negativa sociala responser.

Personliga negativa sociala responser

- En person utsatt för ett sexualiserat övergrepp förhörs av en polisman som frågar: ”Vad gjorde du i den delen av stan?”
- En kvinna ringer polisen efter att ha blivit slagen av sin make. Polisen frågar: ”Hur länge har ni haft sådana här äktenskapliga problem?” Hon svarar skarpt: ”Det här problemet handlar om våld och inte om vårt äktenskap.” Senare, när förövaren bryter mot kontaktförbudet, är polisen långsam i att svara på offret.

- En 9-årig pojke berättar för sin mamma att han har blivit utsatt för sexuella övergrepp av sin storebror. Hans mamma håller hans huvud under vattnet tills han kippar efter luft och skriker argt att hans bror aldrig skulle göra något sådant.

Kontextuella negativa sociala responser

- Sexualiserade och fysiska övergrepp beskrivs ofta felaktigt inom rättsväsendet och psykiatrin (se exempel i Coates, Bavelas och Gibson 1994; Coates 1996; Coates och Wade 2007; Ehrlich 2001; O'Neill och Morgan 2001).
- En dom i Kanadas högsta domstol ger försvarsadvokater stort utrymme att använda sig av journaler för personer som påstår sig ha blivit utsatta för sexuella övergrepp för att ifrågasätta deras trovärdighet.
- Offrens motstånd mot våldet ignoreras eller betraktas som problem som kräver behandling (Ridley och Coates 2003; Wade 2000; Kelly 1988). Kvinnor som vägrar att finna sig i övergrepp betraktas till exempel som kliniskt deprimerade.
- Domare, åklagare och försvarsadvokater ställer frågor till barn som har utsatts för övergrepp som är inadekvata i förhållande till deras utvecklingsnivå (alltför komplicerade) eller i värsta fall kränkande (frågor som antyder att offret inbjudit till eller velat bli utsatt för övergreppet) (Bala, Lee och McNamara 2001; Park och Renner 1998).

Kontextuella negativa sociala responser gentemot personer från ursprungsbefolkningen

- En kvinna från ursprungsbefolkningen som kontaktar sociala myndigheter för att få hjälp med att skydda sina barn mot hennes våldsamma partner får höra att hon "inte kunnat skydda" sina barn, vilket leder till att de omhändertas.
- Barn från ursprungsbefolkningen omhändertas i oproportionerligt stor omfattning.
- *Indianlagen*, som är ett uttryck för en i grunden rasistisk statlig politik, gäller fortfarande i Kanada.
- Det finns ett samband mellan ökat självstyre och lägre självmordsfrekvens (Chandler och Lalonde 1998). Trots det blockeras initiativ till självstyre på praktiskt taget alla myndighetsnivåer i Kanada.
- Hughes (2006) rapporterade att hälsa, välbefinnande och en känsla av identitet hos barn från ursprungsbefolkningen som är placerade i fosterhem allvarligt äventyras.

Vi har kommit fram till att det inte går att förstå den oro som offren ger uttryck för om man inte tar hänsyn till de sociala responser som de har mött. Många människor som har utsatts för komplexa trauman, som antas lida av flera olika psykiska sjukdomar eller som inte vill samarbeta med myndigheterna, har mött negativa och funktionsnedsättande sociala responser utöver själva våldet. Många gånger upplever offren de negativa sociala responserna som värre än våldet i sig. Följaktligen anser vi att frågan om sociala responser gentemot offren och offrens responser på positiva och negativa sociala responser rutinmässigt bör tas upp i arbetet med att skydda barn och i det terapeutiska arbetet.

Lily: En studie om värdigt motstånd mot våld och negativa sociala responser

Personer som arbetar inom vård och omsorg har förmånen att få ta del av otroliga levnadshistorier. De händelser som återges i Lilys berättelse inträffade i en fridfull medelstor stad i British Columbia. Lily var inte tidigare känd av polisen. Hon var ensamstående mamma till Angel, som då var sex år. Lily tog först kontakt med Cathy Richardson för att få hjälp med att hantera sin kroniska värk och stärka sina kulturella band till métiserna men började snart berätta om en brutal misshandel som hon hade utsatts för och en rad negativa sociala responser från olika myndighetspersoner.

En dag blev Lily inbjuden till en fest av en kollega, Doris. Lily gjorde sin vanliga säkerhetskontroll innan hon tackade ja till festen? ”Vilka kommer att vara där? Vad är det för slags människor? Hur mycket alkohol kommer det att finnas? Är det riskfritt att ta med min dotter?” Hon visste att Doris tog medicin som gjorde henne sömning. Hon sa till Doris att hon inte ville bli lämnad ensam med okända personer. Doris svarade att hon inte tänkte ta sin medicin förrän mot slutet av kvällen. Efter att ha gjort dessa efterforskningar kände Lily att det var riskfritt att tacka ja.

Gruppen bestod av Doris, Doris man, en bekant och en granne som dök upp senare. De pratade, åt och skrattade under kvällen. Lily lade Angel att sova på en säng. Kort därefter förklarade Doris att hon var trött och att hon tänkte gå och lägga sig. Hon frågade Lily om hon ville sova över där. Lily tackade ja och skulle just gå och lägga sig när hon började känna sig yr och omtöcknad. Långt senare insåg hon att det hade varit något i hennes drink. I det läget började Doris partner att misshandla Lily. I flera timmar slog och sparkade han henne och släpade runt henne, vilket åsamkade henne en mängd olika skador. Lily har fortfarande en lång minneslucka och vet inte vad som hände då. Hon undrar: ”Vad gjorde han med mig? Var min dotter i fara?”

Medan misshandeln pågick bad Lily honom upprepade gånger: ”Snälla, låt mig ta med mig min dotter och åka hem!” När hon knappt kunde stå på benen längre såg hon till sist en chans att fly. Sönderslagen, blödande och förkrossad hämtade Lily sin dotter, tog sig ut till jeepen, startade den och backade ut från gården. Vägarna var slingriga och hala och det blev inte bättre av att det var mörkt. Trots brutna handlinger och med blodet rinnande ner i ögonen lyckades Lily köra en kort sträcka innan hon brakade upp på järnvägsspåret och blev stående på tvären, medan hon fortfarande var inom synhåll för förövaren. Lily och Angel stannade kvar i bilen tills en ambulans kom. Lily var omtöcknad av neddrogningen och sina skador och kunde inte redogöra för händelseförloppet.

Innan Lily kunde pussla ihop saker och ting befann hon sig i en cell i arresten. När hon bad att få veta hur det var med Angel bemöttes hon med tystnad och grova tillmälen. Hon blev kallad för ”packad indiankärning” och andra nedsättande saker. Lily fick veta att hon var misstänkt för rattfylleri, trots att hon inte hade druckit något den kvällen. Det dröjde flera dagar innan hon fick läkarvård.

Lily minns att ambulansförarna och polisen lyfte ut henne ur den kvaddade bilen.

Hon sa då till dem: ”Ser ni mannen som står i fönstret därborta (hon pekade mot förövaren som stod i fönstret i lägenheten)? Han har just misshandlat mig!” Hon berättade för polisen att mannen hade slagit henne och att hon behövde komma bort från honom. Hon insåg då inte att hon var blåslagen, blodig och yr i huvudet på grund av neddrogningen.

Lily blev till sist erbjuden läkarvård, men sjukhuset hade fått veta att hon var en indian som var misstänkt för rattfylleri och hon blev behandlad därefter. Trots det bestämde sig Lily för att bemöta dem som hjälpte henne med en respekt som de inte visade henne. Mannen som misshandlat henne blev inte gripen.

Fyra dagar senare fick Lily lov att träffa sin dotter. De kramade om varandra och grät. För Lilys del resulterade detta i ett antal skador, en misstanke om rattfylleri och att hon nästan överallt blev utsatt för kränkande behandling. Hon tröstade sig dock med att hon i alla fall hade fått träffa sin dotter. Lily fick inte tillbaka Angel med en gång utan hon blev kvar i fosterhemmet i sex veckor medan en utredning gjordes om Lily och hon tvingades bevisa att hon var en ansvarsfull förälder. Lily fortsatte att samarbeta och visade prov på stor självbehärskning och sinnesnärvaro. Hon kände lugn och tillförsikt, eftersom hon tänkte att allt måste vara ett misstag som snart skulle komma att klaras ut. Detta är ju ändå Kanada.

Att återupprätta värdigheten

Vårt mål är att i möjligaste mån återupprätta personens värdighet. Till att börja med innebär det att bygga upp en god relation utan att vi förväntar oss att klienten ska lita på oss (DeJong och Berg 2008); att fråga vad klienten i första hand hoppas på (Dejong och Berg 2008) och att erbjuda alternativ när det är möjligt; att fråga om det går bra att ta upp känsliga ämnen, särskilt när det är nödvändigt (Turnell och Edwards 1999); att vara ärlig och öppen när det gäller den makt vi har; samt att vara nyfiken på klientens synpunkter och funderingar. När det gäller klienter som tillhör ursprungsbefolkningen innebär det också att man inleder all dagliga samtal om vardagsliv och familjeförhållanden för att lära känna varandra. Det är viktigt att lämna utrymme för en större familjekrets.

Vi frågar vanligtvis om klientens tidigare behandlingskontakter, för att få en uppfattning om vilken typ av sociala responser hon har mött: ”Har du pratat med andra terapeuter om de här sakerna? Hur gick det? Har något hjälpt och i så fall vad? På vilket sätt hjälpte det? Har du alltid känt att du har blivit bemött med respekt?” Om klienten uppger att hon verkligen har fått hjälp, ber vi henne om mer information om vad som hjälpte och vilken skillnad det gjorde.

Om klienten tar upp negativa sociala responser ber vi henne att berätta närmare och fortsätter att fråga om de responser hon mött: ”När du fick en känsla av att tjänstemannen tog din (misshandlande) makes parti, hur reagerade du då? Alltså hur hanterade du det – just då?” Sedan kan vi börja uppmärksamma de många olika sätt på vilka klienten har bevarat sin värdighet, försökt att ta något slags kontroll över situationen, försökt att ställa saker och ting till rätta och antingen gett uttryck för sina känslor eller varit klok nog att behålla dem för sig själv.

Dessa responser brukar visa klientens värderingar, som vilket värde hon sätter på respekt och värdighet och de olika färdigheter som hon har använt sig av för att hantera svåra förhållanden. Dessa färdigheter liknar ofta dem som används då man gör motstånd mot våld, och de kan utan vidare kartläggas som en grund för säkerhetsbedömning. Lily var skräckslagen och djupt kränkt av misshandeln och av de negativa sociala responser hon fick efteråt. Trots hennes kloka och beslutsamma motstånd var hennes bestående intryck att hon hade blivit åtgärdad, som om hon hade varit ett föremål. Eftersom hon inte kunde stoppa våldet eller förhindra de negativa sociala responserna, upplevde hon det som om hon hade "lätit det ske" och att hon inte hade gjort tillräckligt för att värja sig eller Angel. Traumat efter misshandeln förvärrades av den förnedring som de negativa sociala responserna innebar, i synnerhet omhändertagandet av Angel och påståendet att Lily var olämplig som mamma.

Att få fram en detaljerad beskrivning av våldet och motståndet

Våldshandlingar är sociala i den meningen att de inbegriper minst två personer, ett offer och en förövare, och begås i specifika sociala miljöer och samhällliga och historiska sammanhang (Coates, Todd och Wade 2000). För att vara fullständiga och korrekta måste därför alla berättelser om våld innehålla en beskrivning av båda personernas handlingar och de sociala miljöer och samhällliga och historiska sammanhang som de inträffade i. Av olika skäl minns klienterna till en början ofta inte alla olika sätt som de gjort motstånd mot våldet på.

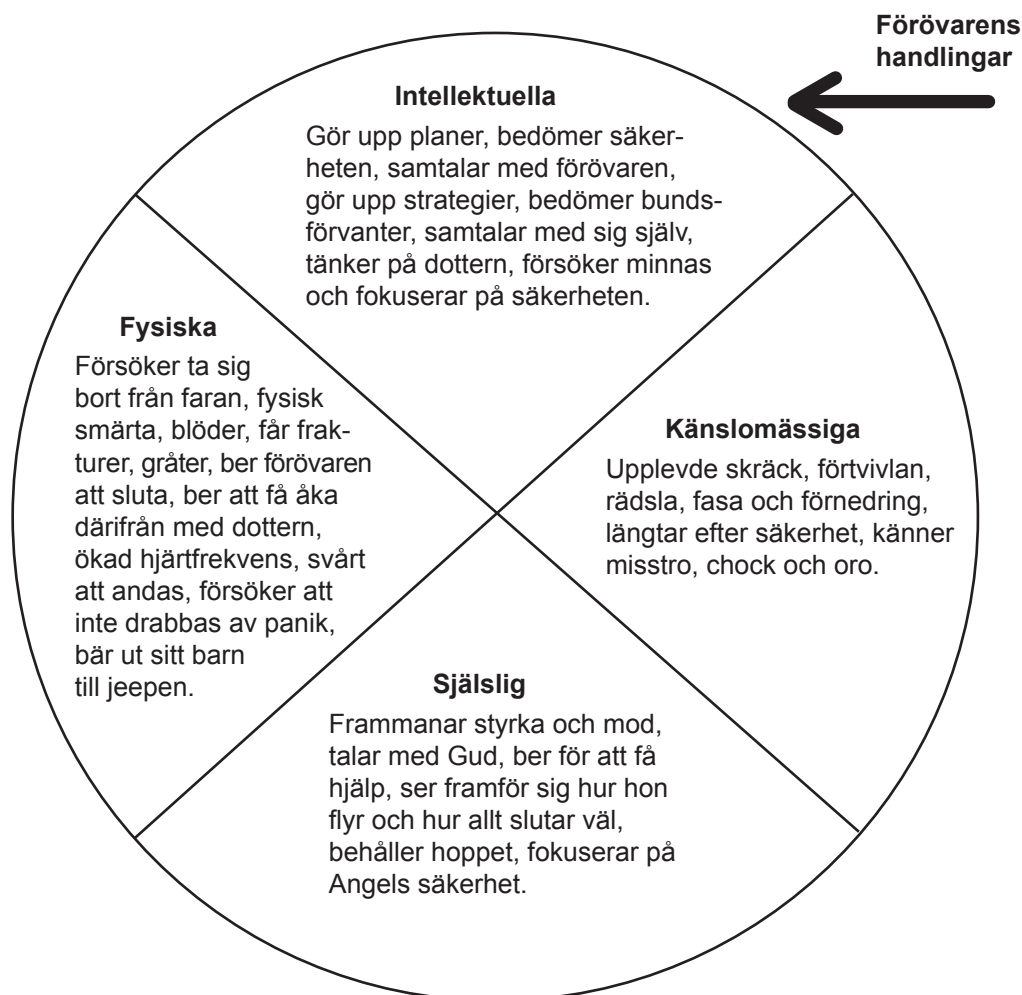
När klienten börjar prata om en våldshändelse eller någon annan negativ händelse, ber vi i allmänhet att få ställa ytterligare frågor: "Går det bra om vi ställer några frågor om det?" Sedan ställer vi frågor om hur hon reagerade då, steg-för-steg, och vi fäster stor uppmärksamhet vid små detaljer: "När du märkte att han blev aggressiv och du började känna dig otrygg, hur reagerade du då? Alltså vad gjorde du? Hur bad du honom att sluta? På vilket sätt blev du arg? Vad hände sedan? Hur reagerade du på det? Minns du vad du tänkte då?" Genom dessa frågor kan man på mikronivå få fram närmare uppgifter om klientens reaktioner och motstånd, vilket i sin tur visar på förmågor som kan ligga till grund för risk- och säkerhetsbedömningar.

Vi undersöker också vad förövaren gjorde för att bryta ner offrets motstånd, för att visa att våldet var överlagt och att förövaren ensam bär ansvar för det: "Varför tror du att han blockerade dörren? Om det verkligen "slog slint" och han "inte kunde behärska sig", hur kunde han då hålla sig så lugn tills du kom hem? Varför framställde han sig först som en sådan mild och lugn kille? Kunde han inte hejda sig eller ville han inte?" Dessa frågor förutsätter att förövaren förväntade sig att offret skulle göra motstånd, att så också skedde och att han försökte bryta ner det.

Lily gjorde motstånd på många olika sätt. Under misshandeln bad hon förövaren att sluta, försökte komma undan och höll sig själv vid medvetande tillräckligt länge för att kunna fly. Hon lyckades bära ut Angel ur huset, starta bilen och köra en kort bit. Innan hon tackade ja till att komma på festen ställde hon ett antal frågor till sig själv för att försäkra sig om att hon och Angel inte skulle utsätta sig för fara. Efter att vi hade fått en

Motståndshjulet – ”The Medicine Wheel of Responses”

Exempel på Lilys responser och motstånd vid övergreppet

redogörelse för dessa reaktioner blev det uppenbart att Lily redan visste en hel del om fara och säkerhet. Vi har kartlagt Lilys reaktioner i The Medicine Wheel of Responses to Oppression (Motståndshjulet, se figuren på denna sida).

Sammanfattning av reaktioner och introduktion till motståndets språk

Vi sammanfattar klientens responser med hjälp av hennes egna formuleringar och introducerar motståndets språk. Efter att ha sammanfattat hennes responser kan vi till exempel säga: ”Det verkar faktiskt som att allt det här som du har berättat om är olika sätt att göra motstånd, att kämpa emot för att skydda dig själv och Angel. Förstår du vad jag menar?” Om relationen är god kan detta göras på ett lekfullt sätt, för att lätta upp stämningen: ”Det märks verkligen att du inte gillar att folk behandlar dig illa. Är det ett

kroniskt problem hos dig? Jag menar, har du alltid varit sådan?” Genom dessa kommentarer och frågor framställs vissa responser som olika sätt att göra motstånd och det motsäger uppfattningen att hon skulle förtrycka sig själv i sitt inre.

Att bemöta påståenden om passivitet och brister

Berättelsen om motstånd ger ett antal fakta som kan användas för att bemöta påståenden om passivitet och brister. Många offer hävdar att de ”inte har någon självaktning” eller är ”dåliga på att dra gränser” och upplever att de ”förtjänat det” på grund av att de inte ”stod på sig”. Offrets redogörelse för hennes eget motstånd motsäger emellertid ofta dessa påståenden. Ibland ifrågasätter vi direkt vissa påståenden om brister som innebär att offret skuldbeläggs och sjukdomsförklaras. Till exempel:

”Hur kan någon påstå att du är dålig på att dra gränser när du hävdade dina gränser så tydligt, även om han övermannade dig?”

”Bara för att du inte lyckades sätta stopp för det innebär det inte att du lät det hända.”

”Var har du fått det ifrån att du inte har någon självaktning? Jag menar, skulle en kvinna utan självaktning agera så?”

”Det faktum att han inte respekterade dina gränser innebär inte att du är gränslös.”

”Jag kan visserligen se att det här har tyngt dig och att du har mått väldigt dåligt av det, begripligt nog. Men jag kan inte se att det skulle vara en depression. Vad skulle det ha inneburit om du hade blivit så illa behandlad och inte känt dig oerhört ledsen över det?”

När man ifrågasätter denna och andra diagnoser är det viktigt att respektera klientens inställning till diagnosen.

Sammanbindande frågor

Efter att ha introducerat det förnuftiga motståndets språk och bett klienten fundera över om det finns fog för den nya berättelsen, använder vi sammanbindande frågor för att komma närmare in på särskilt unika och intressanta responser och undersöka deras karaktär och ursprung. Genom att binda samman frågor länkas viktiga responser samman, och de oräkneliga personliga förmågor och övertygelser som de avslöjar över tid och i olika sammanhang.

”Hur har du lärt dig så mycket om säkerhet?”

”Var har du hämtat kraft för att orka kämpa emot?”

”Hur kunde du hålla dig så lugn och fokuserad, trots att du var livrädd?”

”Hur kunde du hålla modet uppe när det såg så svart ut?”

”Har du befunnit dig i andra liknande situationer, där du har varit ensam och i verklig fara?”

”Hur kommer det sig att du visste så säkert att du inte hade gjort något fel, trots att så många människor hade lagt skulden på dig?”

Dessa frågor är stärkande i den meningen att de återger traditionella och egna kunskaper sin rättmätiga plats och tar hänsyn till de förhållanden under vilka kunskaperna växt fram och förts vidare. Lily mindes att hon fått lära sig en hel del om säkerhet av sin mamma och att det i sin tur kan ha härrört från förfädernas lärdomar. På så sätt blottläg-

ger sammanbindande frågor tidigare generationers historier om motstånd mot våld och förtryck och mot negativa sociala responser.

Klienterna kan då få upp ögonen för förfäderna och deras traditionella kunskaper genom att deras egna förmågor och övertygelser framträder tydligare. Lilys förmåga och engagemang som förälder visade sig tydligare i hennes berättelse om hennes eget motstånd.

Responser på negativa sociala responser

När Angel hade blivit omhändertagen av de sociala myndigheterna var Lilys handlingsutrymme begränsat och hon kunde inte kosta på sig att göra några misstag. Hon responderade genom att behärskat hålla fast vid det som hon visste var sant, samtidigt som hon utåt agerade på ett sätt som hon visste att hon var tvungen att göra: Hon gjorde som hon blev tillsagd, frågade artigt om sin dotter, utstrålade självsäkerhet, uppmuntrade sig själv, föreställde sig ett positivt resultat, bad och vägrade att behandla andra så som hon hade blivit behandlad. Trots den förnedring som hon utsattes för höll hon modet uppe. Hon hade många förtroliga samtal där hon stod fast vid det hon visste var sant och repeterade det som hon visste att hon skulle bli tvungen att säga.

I vidare mening reagerade Lily genom att hålla fast vid sin tro på det goda. Lily ifrågasatte inte öppet myndighetspersonernas bedömningar och hon fortsatte att visa samarbetsvilja tills hon fick tillbaka sin dotter. På längre sikt kom Lily närmare sig själv, följde i högre grad sin inre röst och blev mer medveten om sin förbindelse med världsalldet. Hon insåg att hon ville bli en person som botar och hjälper andra och hon började meditera och gick vidare i livet på sina egna villkor.

Att öka säkerheten och minska riskerna

För att kunna göra korrekta säkerhets- och riskbedömningar krävs det korrekta redogörelser för de aktuella händelserna. Redogörelser som inte innehåller några uppgifter om offrets motstånd är i bästa fall ofullständiga och i värsta fall direkt vilseledande. Om offrets motstånd förtigs kan förövarens agerande för att bryta ner detta motstånd inte beaktas. Förövarens ansvar och den fara han utgör blir då otydligare. Kvinnors förutsägelser om framtida våld är mer tillförlitliga än formella bedömningsverktyg (Gondolf 2003).

Det är därför viktigt att få reda på hur offret har responderat på och gjort motstånd mot våldet och andra negativa händelser. Genom att titta närmare på hur offret gjorde motstånd mot våldet och mot negativa sociala responser, kan man klarlägga färdigheter som hon hade sedan tidigare och som kan ligga till grund för hennes säkerhet. En noggrann undersökning av Lilys reaktioner visade att hon redan hade de färdigheter och den medvetenhet som krävdes och en vilja att värna om sin egen och Angels säkerhet. Genom processen där Lilys reaktioner utforskades och uppmärksammades återupprättades hennes värdighet och hennes tro på det hon visste var sant.

Motstånd och välbefinnande

Kolonialismens mest barbariska mekanismer har försvunnit men den koloniala relationskoden avspeglas fortfarande i den diskurs som förs inom vård och omsorg och i synnerhet i litteraturen om olika former av våld. Därför utformas planer för att skydda barn och behandla offer och förövare alltför ofta på ett sådant sätt att problemet döljs. Våldsoffer framställs ofta som upphovet till sin egen olycka och förövare framställs som offer för krafter som de inte förstår eller kan råda över.

Dessa stereotypa bilder förstärker negativa sociala responser som kränker och marginaliserar offren ytterligare, uppmuntrar förövarna och förhindrar insatser för att skydda barn. Ett responsbaserat synsätt innehåller däremot metoder som avslöjar våldet, klarlägger ansvaret, kastar ljus över och uppmärksammar offrens reaktioner och motstånd och vänder sig mot att offren skuldbeläggs och sjukdomförklaras. Information som framkommer vid samtal om motstånd kan användas vid risk- och säkerhetsbedömningar för att dokumentera en mammas befintliga kunskaper och erfarenheter av att skapa trygghet för barn i farliga situationer. ■

Denna artikel "Taking Resistance Seriously" är översatt från publicationen Walking this path together: Anti-Racist and Anti-Oppressive Child Welfare Practiced utgiven av Susann Strega och Jeannine Carrière [Sohki Aski Esquao] Fernwood 2009.

Lästips

Adams, H. (1989). Prison of Grass: Canada from a Native point of view. Saskatoon, SK: Fifth House.

Barker, F., Hulme, P., Iverson, M. och Loxley, D. (red.). (1985). Europe and Its Others. Chichester, Storbritannien: Essex University.

Bodley, J.H. (1990). Victims of Progress. Mountain View: Mayfield Publishing Co. Brown, L., Green, J., Kovach, K., Montgomery, H., och Thomas, R. Witnessing Wild Woman: Resistance and Resilience in Aboriginal Child Welfare. I Foster, L. och Wharf, B. (red.) Protecting Children from Neglect and Abuse: A Historical and Analytical Review of Child Welfare in BC, Vancouver: BC: UBC Press.

Cesaire, A. (1955/2000). Discourse on Colonialism. New York: Monthly Review Press.

Hooks, Bell (1990). Marginality as site of resistance, i R. Ferguson, M. Gever, T. T. Minh-ha och C. West (red.), Out There: Marginalization and contemporary culture. Cambridge: The MIT press, 341-343.

Kelly, R. (2000). A Poetics of Anticolonialism, in Cesaire, A. (1955/2000). Discourse on Colonialism. New York: Monthly Review Press (7-28).

Scott, J. (1990). Domination and the Arts of Resistance. New Haven, CT, USA: Wits University Press.

Thomas, R. (2004). Laayksen Mustimuhw and Snuw'uy'ul. On Celanen: A Journal of Indigenous Governance, 1,1,2004

Razack, S. (2002). Gendered racial violence and spatialized justice: The murder of Pamela George. I Sherene Razack (red.), Race, space and the law: Unmapping a white settler society (s. 121-156). Toronto: Between the Lines Press.

Young, R. (1990). White Mythologies: Writing History and the West. Routledge: London.

Om författarna

Kineewesquao [Cathy Richardson] är métis och mamma till tre barn. Hon bor i Cowichan Bay, BC. Hon är familjeterapeut, barnrättsaktivist och verksam vid socialhögskolan vid University of Victoria. Hon har undervisat på flera program för rådgivningspsykologi, är verksam som handledare och har arbetat mycket med personer från ursprungsbefolkningen som har utsatts för våld.

Allan Wade är familjeterapeut och forskare med egen praktik. Han är granne med Cathy Richardson. Han intresserar sig särskilt för reaktioner på och motstånd mot våld, sociala responser gentemot offer och förövare, sambandet mellan våld och språk samt tillämpning av responsbaserade idéer inom rättsväsendet och vård- och omsorgssektorn. Allan grundade Centre for Response-Based Practice, tillsammans med Linda Coates och Cathy Richardson.

Referenser

Adams, H. (1989). Prison of Grass: Canada from a Native point of view. Saskatoon: Fifth House.

Andrews, B., och C. R. Brewin. (1990). "Attributions of Blame for Marital Violence: A Study of Antecedents and Consequences." Journal of Marriage and the Family, 52.

Andrews, B., C. R. Brewin, and S. Rose. (2003). "Gender, Social Support, and PTSD in Victims of Violent Crime." Journal of Traumatic Stress, 6, 4.

Bala, N., J. Lee, och E. McNamara. (2001). "Children as Witnesses: Understanding Their Capacities, Needs and Experiences." Journal of Social Distress and the Homeless, 10, 1 (januari).

Carniol, B. (1992). "Structural Social Work: Maurice Moreau's Challenge to Social Work Practices." Journal of Progressive Human Services, 3, 1.

Carriere, J. (2006). Promising practices for maintaining identities in First Nation adoption. I First Peoples Child and Family Review, 2007, 3(1), 46-64.

Carriere, J. och Richardson, C. (2007). From Longing to Belonging. Passion for Action: Voices From the Prairies. Regina: University of Regina.

Chandler, M., och C. Lalonde. (1998). "Cultural Continuity as a Hedge Against Suicide in Canada's First Nations." Transcultural Psychiatry, 35, 2.

Ciraco, V. N. (2001). "Fighting Domestic Violence with Mandatory Arrest, Are We Winning?: An Analysis In New Jersey." Women's Rights Law Reporter, 22, 2 (vår).

Coates, L. (1996). "The Truth Enslaved: Anomalous Themes in Sexual Assault Trial Judgments." Studie som lades fram vid Psychology Department, Birmingham, U.K.

Coates, L., J. B. Bavelas, och J. Gibson. (1994). "Anomalous Language in Sexual Assault Trial Judgments." Discourse and Society, 5, 2.

Coates, L., N. Todd, och A. Wade. (2000). "An Interactional and Discursive View of Violence and Resistance." Kopia från Spring Institute on Response-Based Practice, Cowichan Bay. BC.

- Coates, L., och A. Wade. (2007).** "Language and Violence: Analysis of Four Operations of Discursive Operations." *Journal of Family Violence* 22 (juli).
- Crapanzano, V. 1980.** *Tuhami: Portrait of a Moroccan*. Chicago: University of Chicago Press.
- DeJong, P., och I. Berg. (2008).** *Interviewing for Solutions (3 uppl.)*. Pacific Grove CA: Brooks/Cole.
- Ehrlich, S. (2001).** *Representing Rape: Language and Sexual Consent*. New York: Routledge
- Epston, D. (1986).** "Writing your History." *Family Therapy Case Studies*, 1, 1.
- Freire, P. (1970).** *Pedagogy of the Oppressed*. New York: Seabury.
- Fromuth, M. (1986).** "The Relationship of Childhood Sexual Abuse with Later Psychological and Sexual Adjustment in a Sample of College Women." *Child Abuse & Neglect*, 4.
- Goldolf, E. W. (2003).** "Evaluating Batterer Counselling Programs: A Difficult Task Showing Some Effects and Implications." *Aggression and Violent Behaviour*, 9.
- Harris, C. (2002).** *Making Native Space: Colonialism, Resistance, and Reserves in British Columbia*. Vancouver: UBC Press.
- Hughes, E. N. (2006).** "BC Children and Youth Review: An Independent Review of BC's Child Protection System." Ministry of Children and Family Development of BC.
- Justice Institute of British Columbia. 2007. "Final Report: Empowerment of Immigrant and Refugee Women Who Are Victims of Violence in Their Intimate Relationships." Justice Institute of British Columbia.
- Kelly, L. (1988).** *Surviving Sexual Violence*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Lee, M. Y., J. Sebold och A. Uken. 2003.** *Solution-Focused Treatment of Domestic Violence Offenders*. New York: Oxford University Press.
- Macey, D. (2000).** *Frantz Fanon: A Biography*. London: Granta Books.
- Mardorossian, C. (2002).** "Towards a New Feminist Theory of Rape." *Signs: A Journal of Women in Culture and Society* 27, 3.
- Monture-Agnes, P. (2001).** *Thunder in my soul: A Mohawk woman speaks*. Halifax, NS: Fernwood
- Moreau, M. T. (1990).** "Empowerment through Advocacy and Consciousness Raising: Implications of Structural Approach to Social Work." *Journal of Sociology and Social Welfare* 17, 2.
- O'Keefe, B. och MacDonald, I. (2001).** *Merchant Prince*. Surrey, BC: Heritage House.
- O'Neill, D. och M. Morgan. (2001).** "Pragmatic Poststructuralism (II): An Outcomes Analysis of a Stopping the Violence Programme." *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 11.
- Park, L. och K. E. Renner. (1998).** "The failure to acknowledge differences in developmental capabilities leads to unjust outcomes for child witnesses in sexual assault cases." *Canadian Journal of Community Mental Health*, 17.
- Razack, S. (2002).** *Gendered racial violence and spatialized justice: The murder of Pamela George*. I Sherene Razack (red.), *Race, space and the law: Unmapping a white settler society*, (s. 121-156). Toronto: Between the Lines Press.
- Richardson, C. (2004).** *Becoming Métis: The Relationship Between The Sense of Métis Self and Cultural Stories*. Opublicerat avhandling. Victoria: University of Victoria.
- Richardson, C. (2006).** *Metis identity creation and strategic responses to racism*. *Variations*, 2, 56-71.
- Ridley, P., och L. Coates. (2003).** *Representing Victims of Sexualized Assault: Deficient or Proficient?* Opublicerat manuskript. University of Lethbridge.
- Rossiter, A. (1994).** *Teaching Social Work Skills From a Critical Perspective*. Opublicerat ma-

nuskript. York University, North York, ON.

Sinclair, J., Phillips, D. och Bala, N. (1991). Aboriginal child welfare in Canada. I N. Bala, J.P. Hornick och R. Vogel (red.), Canadian child welfare law: Children, families and the state (s. 171-194). Toronto, ON: Thompson Educational Publishing, 1991.

Strega, S. (2006). "Failure to Protect? Child Welfare Interventions When Men Beat Mothers." R. Alaggia och C. Vine (red.), Cruel but Not Unusual: Violence in Canadian Families. Ottawa: Wilfrid Laurier University Press.

Todd, N. (2007). An Eye For and I: A Response-Based Approach to Counselling with Perpetrators of Violence and Abuse. Opublicerat manuskript. Calgary, Alberta .

Todd, N. och A. Wade. (1994). "Domination, Deficiency and Psychotherapy." Calgary Particpator (höst).

_____. (2003). "Coming to Terms with Violence and Resistance: From a Language of Effects to a Language of Responses." T. Strong och Pare (red.), Furthering Talk: Advances in the Discursive Therapies. New York: Kluwer.

Turnell, A. och S. Edwards. (1999). Signs of Safety. A Solution and Safety Oriented Approach to Child Protection Casework. New York: WW Norton.

Wade, A. (1997). "Small Acts of Living: Everyday Resistance to Violence and Other Forms of Oppression." Journal of Contemporary Family Therapy 19, 23-39.

Wade, A. (2000). Resistance to Interpersonal Violence: Implications for the Practice of Therapy. Opublicerad doktorsavhandling. Department of Psychology, University of Victoria, Victoria, BC.

Wade, A. (2007). "Hope, Despair, Resistance: Response-Based Therapy with Victims of Violence." C. Flaskas, I. McCarthy och J. Sheehan (red.), Hope and Despair in Narrative and Family Therapy: Adversity, Forgiveness and Reconciliation. Hove: Brunner-Routledge.

Walker, L. (1979). The Battered Woman. New York: Van Nostrand Reinhold.

White, M. (1995). Re-Authorizing Lives: Interviews and Essays. Adalaide: Dulwich Centre.

Yukon Family Violence Project. (2002). Public Brochure. Family Violence Unit. Whitehorse, Yukon.

Ett samarbete mellan:

**Göteborgs
Stad**

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN

